

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ

ΝΙΚΟΛΑ ΑΙΜΙΛΙΟΥ

της 12ης Μαΐου 2022¹

Υπόθεση C-883/19 P

HSBC Holdings plc,

HSBC Bank plc,

HSBC Continental Europe, πρώην HSBC France

κατά

Ευρωπαϊκής Επιτροπής

«Αίτηση αναιρέσεως – Ανταγωνισμός – Άρθρο 101 ΣΛΕΕ – Χειραγώγηση των διατραπεζικών επιτοκίων αναφοράς του Euribor – Ανταλλαγή εμπιστευτικών πληροφοριών – Περιορισμός “ως εκ του αντικειμένου” – Ενιαία και διαρκής παράβαση – Διακανονισμός – Υβριδική διαδικασία – Τεκμήριο αθωότητας – Δικαίωμα χρηστής διοικήσεως – Καθήκον αμεροληψίας»

I. Εισαγωγικά

1. Τα παράγωγα επιτοκίου σε ευρώ (Euro Interest Rate Derivative, στο εξής: EIRD) χρησιμοποιούνται συχνά ως μέσο κάλυψης από τις τράπεζες, τους θεσμικούς επενδυτές, τις επιχειρήσεις και τους ιδιώτες με σκοπό την προστασία τους από τις μεταβολές των επιτοκίων της αγοράς. Το εκάστοτε προσφερόμενο διατραπεζικό επιτόκιο ευρώ (Euro Interbank Offered Rate, στο εξής: Euribor) είναι σημαντικό διότι συνιστά το μέτρο αναφοράς για το ύψος των επιτοκίων κάθε είδους χρηματοπιστωτικών προϊόντων, όπως οι συμφωνίες ανταλλαγής επιτοκίων (interest rate swaps), οι συμβάσεις μελλοντικής εκπλήρωσης επιτοκίων (interest rate futures), οι λογαριασμοί ταμειυτηρίου και οι υποθήκες. Περαιτέρω, ο δείκτης «Euro Over-Night Index Average» (σταθμισμένος μέσος όρος όλων των συναλλαγών μη εξασφαλισμένων δανείων διάρκειας μίας ημέρας στη διατραπεζική αγορά· στο εξής: EONIA) λειτουργούσε μέχρι πρότινος ως διατραπεζικό επιτόκιο αναφοράς του ευρώ για περίοδο μιας ημέρας. Ο EONIA έπαυσε να χρησιμοποιείται από τις 3 Ιανουαρίου 2022.

2. Στο πλαίσιο της υπό κρίση αιτήσεως αναιρέσεως, ορισμένες εταιρίες που ανήκουν στον τραπεζικό όμιλο HSBC ζητούν από το Δικαστήριο να αναιρέσει την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου² με την οποία απορρίφθηκε εν μέρει η προσφυγή τους με αίτημα την ακύρωση

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

² Απόφαση της 24ης Σεπτεμβρίου 2019, HSBC Holdings κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-105/17, EU:T:2019:675, σκέψεις 1 έως 12) (στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση).

αποφάσεως της Επιτροπής βάσει της οποίας τους επιβλήθηκε πρόστιμο λόγω συμμετοχής τους, από τις 12 Φεβρουαρίου έως τις 27 Μαρτίου 2007, σε σύμπραξη στην αγορά των EIRD που συνδέονται με το Euribor και/ή με τον EONIA³.

3. Με την υπό κρίση αίτηση αναιρέσεως εγείρονται ορισμένα ζητήματα διαδικαστικής και ουσιαστικής φύσεως σχετικά με το δίκαιο του ανταγωνισμού της Ένωσης. Μεταξύ των σημαντικότερων εξ αυτών συγκαταλέγεται η υποχρέωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, στο πλαίσιο υβριδικών διαδικασιών⁴, να ενεργεί αμερόληπτα και να τηρεί την αρχή του τεκμηρίου αθωότητας των μερών που δεν προβαίνουν σε διακανονισμό, καθώς και η έννοια της «παράβασης ως εκ του αντικειμένου».

II. Πραγματικό και νομικό πλαίσιο

4. Τα πραγματικά περιστατικά και το νομικό πλαίσιο της υπό κρίση υπόθεσης, όπως προκύπτουν από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση⁵, συνοψίζονται ως ακολούθως.

5. Στις 14 Ιουνίου 2011 ο τραπεζικός όμιλος Barclays (στο εξής: όμιλος Barclays ή Barclays) ζήτησε από την Επιτροπή τη χορήγηση «αριθμού προτεραιότητας» βάσει της ανακοινώσεως της Επιτροπής σχετικά με τη μη επιβολή και τη μείωση των προστίμων σε περιπτώσεις συμπράξεων⁶, ενημερώνοντάς την για την ύπαρξη σύμπραξης στον τομέα των EIRD και εκφράζοντας την επιθυμία του να συνεργαστεί. Στις 14 Οκτωβρίου 2011, χορηγήθηκε στον όμιλο Barclays υπό όρους απαλλαγής από την επιβολή προστίμου.

6. Στις 5 Μαρτίου και στις 29 Οκτωβρίου 2013, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 11, παράγραφος 6, του κανονισμού 1/2003, η Επιτροπή κίνησε διαδικασία λόγω παραβάσεως κατά των HSBC Holdings plc, HSBC Bank plc και HSBC Continental Europe (πρώην HSBC France) (στο εξής, από κοινού: HSBC ή αναιρεσεύουσες), καθώς και κατά των Barclays, Crédit Agricole SA και Crédit agricole Corporate and Investment Bank (στο εξής, από κοινού: Crédit agricole), των Deutsche Bank AG, Deutsche Bank Services (Jersey) Ltd και DB Group Services (UK) Ltd (στο εξής, από κοινού: Deutsche Bank), των JP Morgan Chase & Co., JP Morgan Chase Bank National Association και JP Morgan Services LLP (στο εξής, από κοινού: JP Morgan), των Royal Bank of Scotland plc και the Royal Bank of Scotland Group plc (στο εξής, από κοινού: RBS), καθώς και κατά της Société Générale.

7. Οι Barclays, Deutsche Bank, Société générale και RBS ζήτησαν να μετάσχουν σε διαδικασία διακανονισμού της διαφοράς κατ' εφαρμογήν του άρθρου 10α του κανονισμού 773/2004. Οι αναιρεσεύουσες, η Crédit Agricole και η JP Morgan αποφάσισαν να μη μετάσχουν σε αυτή τη διαδικασία διακανονισμού.

³ Απόφαση της Επιτροπής, της 7ης Δεκεμβρίου 2016, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 101 [της ΣΛΕΕ] και του άρθρου 53 της Συμφωνίας ΕΟΧ (Υπόθεση ΑΤ.39914 – Παράγωγα επιτοκίου σε ευρώ) [C(2016) 8530 τελικό] (στο εξής: επίμαχη απόφαση).

⁴ Η «υβριδική διαδικασία» είναι διαδικασία στο πλαίσιο της οποίας διεξάγονται παράλληλα εκ μέρους της Επιτροπής, αφενός, διαδικασία διευθέτησης διαφορών βάσει του άρθρου 10α του κανονισμού (ΕΚ) 773/2004 της Επιτροπής, της 7ης Απριλίου 2004, σχετικά με τη διεξαγωγή από την Επιτροπή των διαδικασιών δυνάμει των άρθρων [101] και [102 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2004, L 123, σ. 18), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 622/2008 της Επιτροπής, της 30ής Ιουνίου 2008, σχετικά με τη διεξαγωγή των διαδικασιών διευθέτησης διαφορών σε υποθέσεις συμπράξεων (ΕΕ 2008, L 171, σ. 3), και, αφετέρου, συνήθους διοικητικής διαδικασία δυνάμει του άρθρου 7 του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα [101] και [102 ΣΛΕΕ] (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1).

⁵ Σκέψεις 1 έως 11 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

⁶ ΕΕ 2006, C 298, σ. 17

8. Στις 4 Δεκεμβρίου 2013, η Επιτροπή εξέδωσε, ως προς τον όμιλο Barclays, την Deutsche Bank, τη Société générale και την RBS, την απόφαση C(2013) 8512 τελικό, σχετικά με διαδικασία βάσει του άρθρου 101 [ΣΛΕΕ] και του άρθρου 53 της Συμφωνίας ΕΟΧ [Υπόθεση ΑΤ.39914, Euro Interest Rate derivative (EIRD) (Settlement)] (στο εξής: απόφαση διακανονισμού της διαφοράς) με την οποία έκρινε ότι οι επιχειρήσεις αυτές είχαν παραβεί το άρθρο 101 ΣΛΕΕ και το άρθρο 53 της Συμφωνίας ΕΟΧ μετέχοντας σε ενιαία και διαρκή παράβαση που είχε ως αντικείμενο τη στρέβλωση της κανονικής πορείας καθορισμού των τιμών στην αγορά των EIRD.

9. Στις 19 Μαρτίου 2014, η Επιτροπή απηύθυνε ανακοίνωση των αιτιάσεων στις αναιρεσείουσες, καθώς και στις Crédit Agricole και JP Morgan.

10. Οι αναιρεσείουσες είχαν τη δυνατότητα να συμβουλευθούν τα τμήματα του φακέλου της Επιτροπής στα οποία επιτρεπόταν η πρόσβαση, οι δε εκπρόσωποί τους είχαν δυνατότητα περαιτέρω προσβάσεως στον φάκελο εντός των γραφείων της Επιτροπής. Οι αναιρεσείουσες είχαν επίσης πρόσβαση στην ανακοίνωση των αιτιάσεων που απευθύνθηκε στους μετέχοντες στη διαδικασία διακανονισμού, στις απαντήσεις των ως άνω μερών καθώς και στην απόφαση διακανονισμού της διαφοράς.

11. Στις 14 Νοεμβρίου 2014, οι αναιρεσείουσες υπέβαλαν τις γραπτές παρατηρήσεις τους μετά την ανακοίνωση των αιτιάσεων και ανέπτυξαν τις απόψεις τους κατά την ακρόαση που διεξήχθη από τις 15 έως τις 17 Ιουνίου 2015.

12. Στις 7 Δεκεμβρίου 2016, η Επιτροπή εξέδωσε την επίμαχη απόφαση, βάσει των άρθρων 7 και 23 του κανονισμού 1/2003.

13. Το άρθρο 1 της επίμαχης αποφάσεως όριζε, μεταξύ άλλων, ότι οι αναιρεσείουσες παρέβησαν το άρθρο 101 ΣΛΕΕ και το άρθρο 53 της συμφωνίας για τον ΕΟΧ μετέχοντας, μεταξύ της 12ης Φεβρουαρίου 2007 και της 27ης Μαρτίου 2007, «σε ενιαία και διαρκή παράβαση σχετικά με [EIRD]. Η παράβαση αυτή, η οποία εκτεινόταν στο σύνολο του ΕΟΧ, συνίστατο σε συμφωνίες και/ή εναρμονισμένες πρακτικές με σκοπό τη στρέβλωση της κανονικής πορείας των συνιστωσών τιμολόγησης στον τομέα των παραγώγων επιτοκίου σε ευρώ [...]».

14. Με το άρθρο 2 της επίμαχης αποφάσεως επιβλήθηκε στις αναιρεσείουσες πρόστιμο ύψους 33 606 000 ευρώ, με το οποίο βαρύνονται από κοινού και εις ολόκληρον.

III. Η διαδικασία ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου και η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση

15. Με την προσφυγή που άσκησαν, δυνάμει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ, στις 17 Φεβρουαρίου 2017, οι αναιρεσείουσες ζήτησαν από το Γενικό Δικαστήριο, κατ' ουσίαν, να ακυρώσει την επίμαχη απόφαση ή, επικουρικώς, να τη μεταρρυθμίσει όσον αφορά το ύψος του προστίμου.

16. Με την απόφασή του της 24ης Σεπτεμβρίου 2019, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε τους λόγους ακυρώσεως που προέβαλαν οι νυν αναιρεσείουσες σχετικά με: i) την εκ μέρους της Επιτροπής διαπίστωση περί ύπαρξης παραβάσεως ως εκ του αντικειμένου· ii) την εκ μέρους της Επιτροπής διαπίστωση περί ύπαρξης ενιαίας και διαρκούς παραβάσεως· και iii) προβαλλόμενη πλάνη περί το δίκαιο και παράβαση ουσιώδους τύπου κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας. Ωστόσο, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η επίμαχη απόφαση ήταν ανεπαρκώς αιτιολογημένη όσον αφορά τον καθορισμό του ύψους του προστίμου.

17. Συνακόλουθα, το Γενικό Δικαστήριο ακύρωσε εν μέρει (σημείο 1 του διατακτικού) και επικύρωσε μερικώς (σημείο 2 του διατακτικού) την επίμαχη απόφαση, καταδικάζοντας τόσο τις αναιρεσιούσες όσο και την Επιτροπή στα αντίστοιχα δικαστικά τους έξοδα (σημεία 3 και 4 του διατακτικού).

IV. Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου και τα αιτήματα των διαδίκων

18. Με την αίτηση αναιρέσεως που άσκησαν ενώπιον του Δικαστηρίου στις 3 Δεκεμβρίου 2019, οι αναιρεσιούσες ζητούν από το Δικαστήριο: i) να ανατρέψει το σημείο 2 του διατακτικού της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ii) να ακυρώσει το άρθρο 1, στοιχείο β', της επίμαχης αποφάσεως ή, επικουρικώς, να ακυρώσει το άρθρο 1, στοιχείο β', καθόσον αφορά τη συμμετοχή της HSBC σε ενιαία και διαρκή παράβαση μετά τις 19 Μαρτίου 2007, και iii) να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα.

19. Η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως και να καταδικάσει τις αναιρεσιούσες στα δικαστικά έξοδα.

20. Με διατάξεις του Προέδρου του Δικαστηρίου της 16ης Ιουλίου 2020, επετράπη στην Crédit Agricole και στην JP Morgan (στο εξής: παρεμβαίνουσες) να παρέμβουν υπέρ των αναιρεσιουσών.

21. Με απόφαση της 28ης Ιουνίου 2021, η Επιτροπή τροποποίησε και επανεξέδωσε την επίμαχη απόφαση προκειμένου να θεραπεύσει την ανεπάρκεια της αιτιολογίας όσον αφορά το πρόστιμο που επιβλήθηκε στις αναιρεσιούσες (στο εξής: απόφαση του 2021)⁷.

22. Στις 7 Σεπτεμβρίου 2021, με μέτρο οργανώσεως της διαδικασίας δυνάμει του άρθρου 62 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, η Επιτροπή κλήθηκε να προσκομίσει αντίγραφο της απόφασης του 2021 και να απαντήσει σε τρεις ερωτήσεις σχετικά με τα αποτελέσματα της εν λόγω απόφασης έναντι της (αρχικής) απόφασης που αποτελεί το αντικείμενο της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Με έγγραφο της 16ης Σεπτεμβρίου 2021, η Επιτροπή ενημέρωσε το Δικαστήριο ότι η απόφαση του 2021 τροποποίησε μόνον τις αιτιολογικές σκέψεις και το διατακτικό της επίμαχης αποφάσεως όσον αφορά το ύψος του επιβληθέντος στις αναιρεσιούσες προστίμου. Αντιθέτως, η απόφαση του 2021 δεν τροποποίησε τα τμήματα της επίμαχης αποφάσεως που αποτελούν το αντικείμενο της υπό κρίση αιτήσεως αναιρέσεως.

23. Οι αναιρεσιούσες, οι παρεμβαίνουσες και η Επιτροπή ανέπτυξαν προφορικώς τις απόψεις τους κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου, η οποία διεξήχθη στις 26 Ιανουαρίου 2022.

V. Εκτίμηση

24. Με τις παρούσες προτάσεις θα εξετάσω καθέναν από τους έξι λόγους αναιρέσεως με τη σειρά με την οποία προβλήθηκαν από τις αναιρεσιούσες, αναλύοντας από κοινού τους λόγους που αφορούν το ίδιο ζήτημα.

⁷ Απόφαση C(2021) 4600 τελικό της Επιτροπής, της 28ης Ιουνίου 2021, για την τροποποίηση της αποφάσεως C(2016) 8530 τελικό της Επιτροπής, της 7ης Δεκεμβρίου 2016 (Υπόθεση ΑΤ.39914 – Παράγωγα επιτοκίου σε ευρώ).

25. Κατά συνέπεια, θα εξετάσω καταρχάς τις αιτιάσεις με τις οποίες προβάλλεται εκ μέρους της Επιτροπής προσβολή ορισμένων διαδικαστικών δικαιωμάτων και εγγυήσεων των αναιρεσειουσών (Α). Δεύτερον, θα εξετάσω εν συνεχεία τους λόγους αναιρέσεως που προβάλλουν οι αναιρεσείουσες όσον αφορά τον χαρακτηρισμό, από το Γενικό Δικαστήριο, της συμπεριφοράς των αναιρεσειουσών ως παράβασης «ως εκ του αντικειμένου» κατά την έννοια του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ (Β). Τρίτον, τέλος, θα εξετάσω τα επιχειρήματα των αναιρεσειουσών σχετικά με τις διαπιστώσεις του Γενικού Δικαστηρίου περί συμμετοχής τους σε «ενιαία και διαρκή παράβαση» (Γ).

26. Λαμβανομένου υπόψη του αριθμού και της σημασίας των ζητημάτων που τίθενται με την υπό κρίση αίτηση αναιρέσεως, με τις παρούσες προτάσεις θα εξετάσω λεπτομερέστερα εκείνα που φαίνεται να εγείρουν νέα νομικά ζητήματα ή, εν πάση περιπτώσει, παρουσιάζουν ορισμένο βαθμό πολυπλοκότητας. Αντιθέτως, θα εξετάσω τα λοιπά ερωτήματα πιο συνοπτικά, δεδομένου ότι, κατά τη γνώμη μου, είναι δυνατόν να επιλυθούν βάσει της πάγιας νομολογίας.

A. Επί του πρώτου λόγου αναιρέσεως: το τεκμήριο αθωότητας και το δικαίωμα χρηστής διοικήσεως

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

27. Με τον πρώτο λόγο αναιρέσεως, ο οποίος βάλλει κατά των σκέψεων 287 έως 292 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κατά την εκτίμηση των λόγων ακυρώσεως με τους οποίους προβάλλονται ορισμένες παραβιάσεις, εκ μέρους της Επιτροπής, της αρχής του τεκμηρίου αθωότητας, του δικαιώματός τους χρηστής διοικήσεως καθώς και του σεβασμού του δικαιώματός τους άμυνας.

28. Οι αναιρεσείουσες ισχυρίζονται ότι, καθόσον ακολούθησε *διεξαγόμενη κατά στάδια* υβριδική διαδικασία⁸, η Επιτροπή ζημίωσε ανεπανόρθωτα τη θέση τους ήδη πριν από την έκδοση της επίμαχης αποφάσεως, κατά παράβαση της αρχής του τεκμηρίου αθωότητας. Συγκεκριμένα, μολονότι η απόφαση διακανονισμού της διαφοράς δεν απευθυνόταν στην HSBC, εντούτοις μέσω αυτής διαπιστώθηκε ότι η HSBC μετείχε σε διμερείς πρακτικές με άλλη τράπεζα με σκοπό τον περιορισμό του ανταγωνισμού. Η εν λόγω διαπίστωση δεν μπορούσε, κατά τις αναιρεσείουσες, να κλονισθεί στο πλαίσιο της μεταγενέστερης (τακτικής) διαδικασίας η οποία αφορούσε όσους δεν μετείχαν στη διαδικασία διακανονισμού, μεταξύ των οποίων και οι αναιρεσείουσες.

29. Περαιτέρω, οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι η Επιτροπή προσέβαλε το δικαίωμά τους χρηστής διοικήσεως καθόσον δεν ενήργησε αμερόληπτα κατά την εκτίμηση της υποθέσεώς τους. Κατά τις αναιρεσείουσες, η ως άνω παράλειψη επιβεβαιώθηκε από τον Ευρωπαϊό Διαμεσολαβητή. Το 2015, η Διαμεσολαβητρια διαπίστωσε ότι ο αρμόδιος για τα ζητήματα ανταγωνισμού Επίτροπος (στο εξής: τότε Επίτροπος) είχε προβεί, το 2012 και το 2014, σε δημόσιες δηλώσεις από τις οποίες μπορούσε ευλόγως να συναχθεί ότι η Επιτροπή (ή ο ίδιος ο Επίτροπος) είχε ήδη αποφασίσει για την έκβαση της εν εξελίξει έρευνας, γεγονός που συνιστούσε περίπτωση κακοδιοικήσεως⁹.

⁸ Μια υβριδική διαδικασία χαρακτηρίζεται ως «διεξαγόμενη κατά στάδια» όταν η απόφαση διακανονισμού της διαφοράς και η απόφαση ή αποφάσεις που εκδίδονται κατά το πέρας της τακτικής διαδικασίας δεν λαμβάνονται συγχρόνως αλλά σε στάδια τα οποία διεξάγονται σε διαφορετικό χρόνο.

⁹ Απόφαση του Ευρωπαϊού Διαμεσολαβητή, της 11ης Νοεμβρίου 2015, στην υπόθεση 1021/2014/PD, σχετικά με δηλώσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που αφορούσαν υπό εξέλιξη έρευνα για καρτέλ (στο εξής: απόφαση της Διαμεσολαβητριας).

30. Οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι, στο πλαίσιο εκτίμησης των προβληθέντων ισχυρισμών σχετικά με το τεκμήριο αθωότητας και το δικαίωμα χρηστής διοικήσεως, το Γενικό Δικαστήριο εφάρμοσε εσφαλμένο νομικό κριτήριο, επιβάλλοντάς τους την υποχρέωση να αποδείξουν ότι, ελλείψει της παραβάσεως, η απόφαση θα ήταν διαφορετική¹⁰ (στο εξής: κριτήριο *Suiker Unie*¹¹). Το ορθό νομικό κριτήριο που έπρεπε να έχει εφαρμοστεί, κατά τις αναιρεσείουσες, είναι το κατά πόσον υπήρχε «έστω και περιορισμένη πιθανότητα» η οικεία απόφαση να ήταν διαφορετική¹².

31. Παρόμοια επιχειρήματα επί του σημείου αυτού προέβαλαν και οι παρεμβαίνουσες. Ειδικότερα, η *Crédit Agricole* θεωρεί ότι, όταν, στο πλαίσιο απόφασης διακανονισμού της διαφοράς, δεν μπορεί να διασφαλιστεί πλήρως ο σεβασμός της αρχής του τεκμηρίου αθωότητας των μερών που δεν προέβησαν σε διακανονισμό, η Επιτροπή οφείλει να εκδίδει συγχρόνως τις διάφορες αποφάσεις (ήτοι την απόφαση διακανονισμού της διαφοράς και τις αποφάσεις που εκδίδονται κατά το πέρας της τακτικής διαδικασίας). Όσον αφορά το καθήκον αμεροληψίας της Επιτροπής, η *Crédit Agricole* υποστηρίζει ότι η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση είναι ανεπαρκώς αιτιολογημένη, καθόσον αφορά την προβαλλόμενη παραβίαση της αντικειμενικής αμεροληψίας, αλλά όχι της υποκειμενικής αμεροληψίας. Η *JP Morgan* θεωρεί ότι, καθόσον εφάρμοσε το κριτήριο *Suiker Unie*, το Γενικό Δικαστήριο επέβαλε στις αναιρεσείουσες αδύνατη απόδειξη, στοιχείο που συνεπάγεται προσβολή του δικαιώματός τους αποτελεσματικής προσφυγής, το οποίο προβλέπεται στο άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης).

32. Η Επιτροπή, από την πλευρά της, απορρίπτει τις επικρίσεις που διατύπωσαν οι αναιρεσείουσες κατά της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Η Επιτροπή εξακολουθεί να υποστηρίζει ότι τήρησε τόσο το καθήκον της αντικειμενικής αμεροληψίας όσο και το τεκμήριο αθωότητας κατά την έκδοση της απόφασης διακανονισμού της διαφοράς πριν από την έκδοση της επίμαχης απόφασης. Συναφώς, η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι η διεξαγόμενη κατά στάδια υβριδική διαδικασία διακανονισμού δεν αποκλείεται ούτε από τις σχετικές ρυθμίσεις¹³ ούτε από τη νομολογία των δικαιοδοτικών οργάνων της Ένωσης¹⁴. Η Επιτροπή θεωρεί ότι το Γενικό Δικαστήριο ορθώς έκρινε ότι η απόφαση διακανονισμού της διαφοράς, αφενός, δεν περιείχε καμία διαπίστωση περί ευθύνης ούτε καμία αρνητική διαπίστωση εις βάρος της HSBC και, αφετέρου, περιείχε μόνον ορισμένες αναφορές στην HSBC, οι οποίες περιορίστηκαν στο απολύτως αναγκαίο μέτρο για την περιγραφή και την τεκμηρίωση της υπόθεσης κατά των μετεχόντων στον διακανονισμό.

33. Επιπλέον, η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι, καθόσον εφάρμοσε το κριτήριο *Suiker Unie*, το Γενικό Δικαστήριο ακολούθησε προσηκόντως τη νομολογία κατά την οποία κάθε παρατυπία σχετικά με την αντικειμενική αμεροληψία της Επιτροπής (ή μέλους του προσωπικού της) θα συνεπαγόταν την ακύρωση της οικείας αποφάσεως αν αποδεικνυόταν ότι η απόφαση αυτή θα είχε διαφορετικό

¹⁰ Σκέψεις 289 και 291 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

¹¹ Το οποίο διατυπώθηκε για πρώτη φορά στην απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 1975, *Suiker Unie* κ.λπ. κατά Επιτροπής (40/73 έως 48/73, 50/73, 54/73 έως 56/73, 111/73, 113/73 και 114/73, EU:C:1975:174, σκέψεις 90 και 91).

¹² Συναφώς, οι αναιρεσείουσες παραπέμπουν κυρίως στην απόφαση της 16ης Ιανουαρίου 2019, Επιτροπή κατά *United Parcel Service* (C-265/17 P, EU:C:2019:23, σκέψη 56).

¹³ Η Επιτροπή παραπέμπει στο άρθρο 10α του κανονισμού 773/2004 και στο σημείο 9 της ανακοινώσεώς της σχετικά με την διεξαγωγή διαδικασιών διευθέτησης διαφορών ενόψει της έκδοσης αποφάσεων δυνάμει του άρθρου 7 και του άρθρου 23 του [κανονισμού 1/2003] σε περιπτώσεις συμπράξεων (ΕΕ 2008, C 167, σ. 1).

¹⁴ Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 18ης Μαρτίου 2021, *Pometon* κατά Επιτροπής (C-440/19 P, EU:C:2021:214, στο εξής: απόφαση *Pometon*).

περιεχόμενο ελλείψει της ως άνω παρατυπίας¹⁵. Το προτεινόμενο από τις αναιρεσείουσες κριτήριο αφορά, κατά την Επιτροπή, άλλο διαδικαστικό σφάλμα (προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας μιας επιχειρήσεως), διαφορετικό από το προβληθέν στην υπό κρίση υπόθεση (έλλειψη αμεροληψίας).

2. Ανάλυση

34. Κατ' ουσίαν, τα επιχειρήματα που προβάλλουν οι αναιρεσείουσες αφορούν δύο ζητήματα, τα οποία θα εξετάσω διαδοχικά κατωτέρω.

α) Συνέπειες διαδικαστικών πλημμελειών

35. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε ως αλυσιτελείς τους λόγους που προέβαλαν οι νυν αναιρεσείουσες σχετικά με την αρχή του τεκμηρίου αθωότητας και το δικαίωμα χρηστής διοικήσεως. Το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι, ακόμη και αν είχε διαπραχθεί παράβαση συναφώς, η διαδικαστική παρατυπία της Επιτροπής δεν θα συνεπαγόταν την ακύρωση της επίμαχης αποφάσεως παρά μόνον αν πληρούτο το κριτήριο *Suiker Unie*. Εντούτοις, στο μέτρο που είχε ήδη διαπιστώσει ότι η επίμαχη απόφαση απεδείκνυε, επαρκώς κατά νόμον, τη συμμετοχή της HSBC στις επίμαχες αντίθετες προς τον ανταγωνισμό συμπεριφορές, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι το κριτήριο αυτό δεν πληρούτο.

36. Οι αναιρεσείουσες επικρίνουν την ως άνω συλλογιστική, προβάλλοντας ότι το Γενικό Δικαστήριο εφάρμοσε εσφαλμένο νομικό κριτήριο όσον αφορά τις συνέπειες που απορρέουν από τις παραβάσεις της Επιτροπής.

37. Η άποψη αυτή με βρίσκει σύμφωνο.

38. Προκειμένου να εξηγήσω τους λόγους για τους οποίους υιοθετώ την ανωτέρω άποψη, θεωρώ σκόπιμη μια σύντομη επισκόπηση της νομολογίας σχετικά με τις συνέπειες διαδικαστικών πλημμελειών στις οποίες ενδέχεται να υποπέσει η Επιτροπή κατά την εφαρμογή διαδικασιών στον τομέα του ανταγωνισμού. Πράγματι, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν διαθέτει, επί του παρόντος, νομοθεσία που να ρυθμίζει εξαντλητικά τις συνέπειες διαδικαστικών πλημμελειών στις οποίες μπορεί να υποπέσει η Επιτροπή κατά τη διοικητική διαδικασία¹⁶. Ούτε ο κανονισμός 1/2003 προβλέπει ειδικούς κανόνες συναφώς. Επομένως, ο δικαστής της Ένωσης κλήθηκε να καλύψει το εν λόγω κενό.

39. Εκ πρώτης όψεως, η σχετική νομολογία φαίνεται να ενέχει αρκετά σημεία διαφοροποίησης, σε βαθμό που ενδεχομένως να θεωρηθεί ότι ενέχει αντιφάσεις¹⁷. Βεβαίως, δυσχερώς προκύπτουν οι λόγοι για τους οποίους ο δικαστής της Ένωσης έχει εφαρμόσει, λόγου χάριν, διαφορετικά νομικά κριτήρια προκειμένου να προσδιορίσει τις συνέπειες που απορρέουν από τις διαδικαστικές πλημμέλειες και/ή έχει ακολουθήσει διαφορετικές αρχές όσον αφορά το βάρος και τον απαιτούμενο βαθμό αποδείξεως συναφώς.

¹⁵ Η Επιτροπή παραπέμπει σε δύο αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου οι οποίες επιβεβαιώνουν το εν λόγω κριτήριο: αποφάσεις της 6ης Ιουλίου 2000, *Volkswagen κατά Επιτροπής* (T-62/98, EU:T:2000:180, σκέψεις 281 και 283), και της 10ης Νοεμβρίου 2017, *Icar κ.λπ. κατά Επιτροπής* (T-180/15, EU:T:2017:795, σκέψη 278).

¹⁶ Επί του θέματος αυτού, βλ. Lenaerts, K., Vanhamme, J., «Procedural Rights of Private Parties in the Community Administrative Process», *Common Market Law Review*, τόμος 34, 1997, σ. 531 και 568.

¹⁷ Για μια συνολική παρουσίαση, με περαιτέρω παραπομπές στη θεωρία, βλ., μεταξύ άλλων, Barbier de La Serre, E., «Procedural Justice in the European Community Case-law concerning the Rights of the Defence: Essentialist and Instrumental Trends», *European Public Law*, 2006, σ. 225 έως 250, και Nehl, H.P., *Principles of Administrative Procedure in EC Law*, Hart Publishing, Oxford, 1999, σ. 167 έως 170.

40. Ωστόσο, αν κάποιος δεν περιορισθεί μόνο στην ορολογία των διαφόρων σχετικών αποφάσεων, οι οποίες καλύπτουν αρκετές δεκαετίες δικαιοδοτικής δραστηριότητας, και μολονότι δεν είναι εφικτό να ενταχθεί κάθε απόφαση σε σαφώς καθορισμένη ομάδα, προκύπτουν πάντως δύο βασικές νομολογιακές γραμμές.

41. Με την πρώτη ομάδα αποφάσεων της νομολογίας, τα δικαιοδοτικά όργανα της Ένωσης ακύρωσαν, άνευ ετέρου, αποφάσεις εκδοθείσες κατά το πέρας διαδικασίας στο πλαίσιο της οποίας η Επιτροπή είχε παραβεί «ουσιώδη τύπο». Στις εν λόγω υποθέσεις, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι δεν ήταν αναγκαίο οι επιχειρήσεις που προβάλλουν διαδικαστική πλημμέλεια να αποδείξουν ότι η εν λόγω πλημμέλεια επηρέασε, εις βάρος τους, την εξέλιξη της διαδικασίας και το περιεχόμενο των επίμαχων αποφάσεων¹⁸.

42. Κατά τη γνώμη μου, η αυστηρή αντιμετώπιση είναι απολύτως δικαιολογημένη στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η Επιτροπή δεν τηρεί τους ουσιώδεις τύπους –ήτοι θεμελιώδεις διαδικαστικής φύσεως διατάξεις του πρωτογενούς ή του παραγώγου δικαίου της Ένωσης. Στις περιπτώσεις αυτές, η Επιτροπή ενεργεί, κατ' ουσίαν, εκτός του νομικού πλαισίου που προβλέπουν οι Συνθήκες, κατά παραβίαση των αρχών της νομιμότητας και της δοτής αρμοδιότητας¹⁹.

43. Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά το άρθρο 13, παράγραφος 2, ΣΕΕ, τα θεσμικά όργανα της Ένωσης «[δρουν] εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που [τους] ανατίθενται από τις Συνθήκες, σύμφωνα με τις διαδικασίες, τους όρους και τους σκοπούς τους οποίους προβλέπουν»²⁰. Επιπλέον, κατά το άρθρο 296, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ, «[ο]ι νομικές πράξεις [της Ένωσης] αιτιολογούνται». Επομένως, κατά την έκδοση πράξεων οι οποίες παράγουν δεσμευτικά έννομα αποτελέσματα, τα θεσμικά όργανα της Ένωσης δεν μπορούν να παραγνωρίζουν τους πλέον στοιχειώδεις διαδικαστικούς κανόνες, ιδίως ακολουθώντας διαδικασίες *sui generis*²¹ ή εκδίδοντας πράξεις οι οποίες, εξαιτίας της ανεπαρκούς τους αιτιολογήσεως, καθιστούν αδύνατο τον δικαστικό έλεγχο²².

44. Κατά συνέπεια, όταν η Επιτροπή δεν τηρεί τους ουσιώδεις τύπους, υφίσταται σαφές (και επιτακτικό) δημόσιο συμφέρον για την προστασία της έννομης τάξεως της Ένωσης από πράξεις που πάσχουν από τόσο σοβαρούς λόγους ακυρότητας. Το δημόσιο αυτό συμφέρον δικαιολογεί την άμεση ακύρωση των επίμαχων πράξεων, ανεξαρτήτως της συνύπαρξης (και ταύτισής) του με το ιδιωτικό συμφέρον ορισμένων επιχειρήσεων των οποίων εθίγησαν τα δικονομικά δικαιώματα. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο οι επιχειρήσεις που προβάλλουν παράβαση ουσιώδους τύπου δεν είναι αναγκαίο να αποδεικνύουν την ύπαρξη ζημίας προκληθείσας συνεπεία της παρατυπίας: απλώς και μόνον η διαπίστωση της παρατυπίας συνεπάγεται την ακύρωση της οικείας απόφασεως.

¹⁸ Βλ., για παράδειγμα, αποφάσεις της 15ης Ιουνίου 1994, Επιτροπή κατά BASF κ.λπ. (C-137/92 P, EU:C:1994:247, σκέψεις 75 και 76), της 6ης Απριλίου 2000, Επιτροπή κατά ICI (C-286/95 P, EU:C:2000:188, σκέψεις 40, 41 και 51), και της 21ης Σεπτεμβρίου 2017, Feralpi κατά Επιτροπής (C-85/15 P, EU:C:2017:709, σκέψεις 45 και 46).

¹⁹ Σχετικά με την αρχή της δοτής αρμοδιότητας, βλ. απόφαση της 21ης Ιουνίου 2018, Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-5/16, EU:C:2018:483, σκέψη 84 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Όσον αφορά τη νομική θεωρία, βλ. Schwarze, J., *European Administrative Law*, Sweet & Maxwell, 1992, σ. 253 έως 256.

²⁰ Η υπογράμμιση δική μου.

²¹ Στον τομέα του δικαίου του ανταγωνισμού, βλ., ομοίως, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα N. Wahl στις υποθέσεις Feralpi κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-85/15 P, C-86/15 P και C-87/15 P, C-88/15 P και C-89/15 P, EU:C:2016:940, σημείο 60).

²² Πρβλ. απόφαση της 10ης Μαρτίου 2016, HeidelbergCement κατά Επιτροπής (C-247/14 P, EU:C:2016:149, σκέψη 16 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

45. Στο πλαίσιο μιας *δεύτερης* ομάδας αποφάσεων της νομολογίας, ο δικαστής της Ένωσης κλήθηκε να εξετάσει διαδικαστικές παρατυπίες ως προς τις οποίες δεν στοιχειοθετείται υπέρτερο δημόσιο συμφέρον για την ακύρωση της επίμαχης πράξης. Στις περιπτώσεις αυτές, εναπόκειται στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις να προβάλουν την παράβαση, να την αποδείξουν επαρκώς κατά νόμον και, συνήθως, να καταδείξουν τις πιθανές συνέπειες που απορρέουν από αυτήν. Πράγματι, στις εν λόγω υποθέσεις, ο δικαστής της Ένωσης εφάρμοσε, γενικώς, το επονομαζόμενο –για να δανειστώ έναν όρο που επινοήθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής– κριτήριο του «αμελητέου σφάλματος». Με απλά λόγια, μια διαδικαστική παρατυπία δεν συνεπάγεται την ακύρωση της προσβαλλομένης πράξεως παρά μόνον αν η εν λόγω παρατυπία επηρέασε ή ενδέχεται να επηρέασε το αποτέλεσμα της διαδικασίας.

46. Ωστόσο, η ακριβής διατύπωση του κριτηρίου του αμελητέου σφάλματος στις διάφορες αποφάσεις διέφερε, κυμαινόμενη –ανάλογα με τις ειδικές περιστάσεις κάθε περιπτώσεως– μεταξύ μιας ηπιότερης και μιας αυστηρότερης μορφής. Επιπλέον, σε ορισμένες περιπτώσεις, το Δικαστήριο φαίνεται να στηρίχθηκε σε σχετικό τεκμήριο. Συνακόλουθα, στο πλαίσιο της νομολογίας που αφορά παρατυπίες θίγουσες κυρίως τα δικαιώματα ιδιωτών, απαντούν τρεις διαφορετικές κατηγορίες αποφάσεων.

47. Στο πλαίσιο της πρώτης κατηγορίας αποφάσεων, το Δικαστήριο ακολούθησε την *πλέον αυστηρότερη* μορφή του κριτηρίου του αμελητέου σφάλματος το οποίο, όπως προαναφέρθηκε, διατυπώθηκε για πρώτη φορά, τουλάχιστον όσον αφορά τον τομέα του δικαίου του ανταγωνισμού, με την προμνημονευθείσα απόφαση *Suiker Unie* κ.λπ. κατά Επιτροπής²³. Αυτό το κριτήριο εφαρμόστηκε και από το Γενικό Δικαστήριο με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση. Σύμφωνα με την ως άνω εκδοχή του κριτηρίου, μια διαδικαστική πλημμέλεια συνεπάγεται την ακύρωση της απόφασεως της Επιτροπής μόνον όταν ο προσφεύγων είναι σε θέση να αποδείξει ότι *θα ήταν πολύ πιθανό* [«would»], αν δεν υπήρχε η παρατυπία, να καταλήξει η διαδικασία σε διαφορετικό αποτέλεσμα. Βάσει του κριτηρίου αυτού, ο προσφεύγων φέρει το βάρος αποδείξεως του «τι θα είχε συμβεί», το δε όριο του οποίου η διαπίστωση προκαλεί την ακύρωση της προσβαλλομένης απόφασεως έγκειται στην «οιονεί βεβαιότητα» ή, έστω, «αυξημένη πιθανότητα».

48. Στη συνέχεια, στο πλαίσιο της δεύτερης κατηγορίας αποφάσεων, φαίνεται ότι το κριτήριο του αμελητέου σφάλματος εξελίχθηκε προσλαμβάνοντας *ηπιότερη* μορφή. Συγκεκριμένα, σε πολλές υποθέσεις, ο δικαστής της Ένωσης επισήμανε ότι για την ακύρωση των προσβαλλομένων πράξεων απαιτείται να *ήταν πιθανό* [«might»], αν δεν υπήρχε η παρατυπία αυτή, να καταλήξει η διαδικασία σε διαφορετικό αποτέλεσμα, εφόσον τούτο αποδεικνύεται από τους προσφεύγοντες²⁴. Και στην περίπτωση αυτή, ο προσφεύγων φέρει, τουλάχιστον σε πρώτο στάδιο, το βάρος αποδείξεως. Όμως, ο απαιτούμενος βαθμός αποδείξεως είναι μικρότερος (συνήθως αρκεί απλώς η απόδειξη της «πιθανότητας»), γεγονός που συνεπάγεται ότι, αφ' ης στιγμής ο προσφεύγων αποδείξει τα δέοντα, το βάρος αποδείξεως μετατίθεται πλέον στην Επιτροπή.

49. Τέλος, στο πλαίσιο της τρίτης κατηγορίας αποφάσεων, το Δικαστήριο, αφού διαπίστωσε διαδικαστική παρατυπία η οποία είχε ως αποτέλεσμα σοβαρή και πρόδηλη προσβολή ορισμένου δικονομικού δικαιώματος των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων, έκρινε *κατά τεκμήριο* ότι η εν λόγω

²³ Βλ. σημείο 30 των παρούσων προτάσεων.

²⁴ Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 26ης Σεπτεμβρίου 2018, *Infinion Technologies* κατά Επιτροπής (C-99/17 P, EU:C:2018:773, σκέψη 78 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία). Σε ορισμένες περιπτώσεις, το κριτήριο διατυπώνεται διαφορετικά (λόγω της φύσης του δικαιώματος το οποίο προβάλλεται ότι προσβλήθηκε), εντούτοις, πρόκειται κατ' ουσίαν για ισοδύναμες διατυπώσεις: βλ. απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 2017, *Duravit* κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-609/13 P, EU:C:2017:46, σκέψη 100 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

παρατυπία επηρέασε ή μπορεί να επηρέασε το αποτέλεσμα της διαδικασίας. Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο δεν ζήτησε από τις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις να προσκομίσουν συναφώς αποδεικτικά στοιχεία²⁵.

50. Για ποιον λόγο συνυπάρχουν στο πλαίσιο της νομολογίας οι ως άνω τρεις μορφές του κριτηρίου του αμελητέου σφάλματος και σε ποια είδη διαδικαστικών πλημμελειών εφαρμόζονται;

51. Για να δοθεί απάντηση στα εν λόγω ερωτήματα, πρέπει να εξεταστεί η λογική του κριτηρίου του αμελητέου σφάλματος.

52. Η εφαρμογή ενός τέτοιου κριτηρίου από τον δικαστή της Ένωσης εξηγείται από το γεγονός ότι δεν οδηγούν όλες οι διαδικαστικές παρατυπίες αυτομάτως σε προσβολή των δικαιωμάτων μιας επιχειρήσεως. Απλούστατα, ορισμένες διαδικαστικές πλημμέλειες δεν θίγουν (και δεν μπορούν να θίξουν) τα έννομα συμφέροντα που προστατεύονται από τις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης οι οποίες παρέχουν ορισμένα δικαιώματα στα μέρη που αποτελούν αντικείμενο ελέγχου. Μια ιδιαίτερως αυστηρή προσέγγιση όσον αφορά τις διαδικαστικές παρατυπίες θα οδηγούσε, μεταξύ άλλων, σε καθεστώς τυπολατρίας και γραφειοκρατίας στη διοικητική διαδικασία²⁶, σε βάρος της αποτελεσματικής επιδιώξεως του γενικού συμφέροντος.

53. Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η αποτελεσματική εφαρμογή της πολιτικής ανταγωνισμού συνιστά σκοπό γενικού συμφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση. Συγκεκριμένα, οι διατάξεις της Συνθήκης στον τομέα του δικαίου του ανταγωνισμού αποτελούν θεμελιώδεις διατάξεις που είναι απαραίτητες για την εκπλήρωση των αποστολών που ανατέθηκαν στην Ένωση και, ειδικότερα, για τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς²⁷. Επομένως, κατά την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού πρέπει να γίνονται σεβαστά τα θεμελιώδη δικαιώματα των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων, περαιτέρω δε τα θεμελιώδη δικαιώματα πρέπει επίσης να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται κατά τρόπον ώστε να μην παρεμποδίζεται η αποτελεσματική επιβολή της τηρήσεως των κανόνων ανταγωνισμού²⁸.

54. Επιπλέον, ακόμη και όταν η Επιτροπή προσβάλλει, κατά την εξέλιξη της διοικητικής διαδικασίας, κάποιο διαδικαστικό δικαίωμα ορισμένης επιχειρήσεως, είναι προφανές ότι η πλέον ενδεδειγμένη λύση δεν θα είναι πάντοτε η ακύρωση της επίμαχης αποφάσεως. Εφόσον προκύπτει ότι, παρά την προσβολή των δικαιωμάτων της επιχειρήσεως, η επίμαχη διαδικαστική παρατυπία δεν θα μπορούσε να έχει οποιαδήποτε επίπτωση στην έκβαση της υποθέσεως, η ακύρωση της αποφάσεως δεν είναι απλώς απρόσφορη (καθόσον δεν θεραπεύει την προσβολή)²⁹ αλλά και είναι

²⁵ Βλ., για παράδειγμα, απόφαση της 25ης Οκτωβρίου 2011, Solvay κατά Επιτροπής (C-109/10 P, EU:C:2011:686, σκέψεις 62 έως 65).

²⁶ Βλ., επί του σημείου αυτού, Hartley, T. C., *The Foundations of European Union Law*, 8η έκδ., Oxford University Press, Οξφόρδη, 2014, σ. 421.

²⁷ Πρβλ. απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2001, Courage και Crehan (C-453/99, EU:C:2001:465, σκέψη 20 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

²⁸ Πρβλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα L. A. Geelhoed στην υπόθεση Επιτροπή κατά SGL Carbon (C-301/04 P, EU:C:2006:53, σημείο 67). Όσον αφορά τη νομική θεωρία, βλ. Wils, W., «Fundamental Procedural Rights and Effective Enforcement of Articles 101 and 102 TFEU in the European Competition Network», *World Competition*, 2020, σ. 15 έως 18.

²⁹ Βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2013, Gascogne Sack Deutschland κατά Επιτροπής (C-40/12 P, EU:C:2013:768, σκέψη 82).

δυσανάλογη (δεδομένου ότι η κύρωση δεν τελεί σε σχέση αναλογικότητας προς την πλημμέλεια)³⁰. Οι εμπλεκόμενες επιχειρήσεις διαθέτουν ενδεχομένως άλλα μέσα παροχής εννόμου προστασίας τα οποία είναι περισσότερο κατάλληλα για τις επίμαχες περιστάσεις³¹.

55. Η λογική αυτή ισχύει και όταν τα προσβληθέντα δικαιώματα συνιστούν θεμελιώδη δικαιώματα. Υπό το πρίσμα του ευρέος περιεχομένου που έχουν προσδώσει σε πολλά από τα δικαιώματα αυτά τόσο το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής: ΕΔΔΑ) όσο και ο δικαστής της Ένωσης, προκύπτει προδήλως ότι δεν είναι όλες οι προσβολές παρεμφερείς. Ορισμένες προσβολές είναι σαφώς σοβαρότερες, με μεγαλύτερες επιπτώσεις σε σχέση με άλλες.

56. Υπό τις συνθήκες αυτές, θεωρώ λογικό το γεγονός ότι το κριτήριο του αμελητέου σφάλματος προσλαμβάνει διαφορετική μορφή στις διάφορες περιπτώσεις, σε συνάρτηση κυρίως με τη σοβαρότητα της παραβάσεως και την πιθανότητα μια τέτοια παράβαση να επηρεάσει το αποτέλεσμα της διαδικασίας. Ειδικότερα, όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός πιθανότητας, τόσο υψηλότερο είναι το όριο προς το οποίο καλείται να συμμορφωθεί ο προσφεύγων και αντιστρόφως³². Επιπλέον, όσον αφορά τον βαθμό αποδείξεως που απαιτείται από τον προσφεύγοντα, πρέπει να λαμβάνεται επίσης υπόψη η ικανότητα του εν λόγω προσφεύγοντα να αποκτήσει και να προσκομίσει (κάποια) αποδεικτικά στοιχεία προς στήριξη των επιχειρημάτων του. Για τον λόγο αυτό, όταν η κατανομή του βάρους αποδείξεως (εν μέρει ή εν όλω) μεταξύ των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων μπορεί να συνιστά περίπτωση αδύνατης αποδείξεως («*probatio diabolica*»), είναι δυνατόν να θεωρηθεί κατά τεκμήριο ότι συντρέχει αμελητέο σφάλμα³³.

57. Λαμβανομένης υπόψη της πλέον πρόσφατης νομολογίας των δικαστηρίων της Ένωσης, αντιλαμβάνομαι ότι το κριτήριο του αμελητέου σφάλματος υπό την ήπια μορφή του έχει καταστεί το «σύννηθες» κριτήριο, τουλάχιστον όταν στην οικεία υπόθεση τίθεται γνήσιο ζήτημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Φρονώ ότι τούτο είναι εύλογο, για δύο, κυρίως, λόγους. Αφενός, δεν αμφισβητείται ότι η απόδειξη της παράβασης κανόνων του ανταγωνισμού βαρύνει την Επιτροπή και ότι τυχόν εύλογες αμφιβολίες πρέπει να είναι υπέρ των υποβαλλομένων σε έλεγχο επιχειρήσεων³⁴. Αφετέρου, μπορεί συχνά να αποδειχθεί ιδιαίτερα δυσχερές για μια επιχείρηση να παράσχει απτές αποδείξεις σχετικά με μια εναλλακτική και υποθετική εξέλιξη της κατάστασης (ήτοι το αποτέλεσμα της διαδικασίας ελλείψει της διαδικαστικής παρατυπίας), ιδίως λαμβανομένου υπόψη του περιθωρίου εκτιμήσεως που οι κανόνες ανταγωνισμού της Ένωσης παρέχουν στην Επιτροπή στο πλαίσιο του ελέγχου της συμμόρφωσης προς τους εν λόγω κανόνες και της επιβολής της τήρησής τους.

³⁰ Ομοίως, απόφαση της 8ης Ιουλίου 1999, Hercules Chemicals κατά Επιτροπής (C-51/92 P, EU:C:1999:357, σκέψη 68).

³¹ Όπως, για παράδειγμα, την άσκηση αγωγής για εξωσυμβατική ευθύνη της Ευρωπαϊκής Ένωσης: πρβλ. απόφαση της 18ης Σεπτεμβρίου 2003, Volkswagen κατά Επιτροπής (C-338/00 P, EU:C:2003:473, σκέψη 165). Κατά το άρθρο 340 ΣΛΕΕ, «[σ]το πεδίο της εξωσυμβατικής ευθύνης, η Ένωση υποχρεούται [...] να αποκαθιστά τη ζημία που προξενούν τα θεσμικά όργανα ή οι υπάλληλοί της κατά την άσκηση των καθηκόντων τους» (η υπογράμμιση δική μου). Συναφώς, επισημαίνεται ότι η έννοια των «υπαλλήλων» καλύπτει και τα μέλη της Επιτροπής: πρβλ. απόφαση της 15ης Ιουλίου 2021, ΟΗ (Ετεροδικία) (C-758/19, EU:C:2021:603).

³² Πρβλ., για παράδειγμα, τη λύση που προκρίθηκε όσον αφορά προβαλλόμενη προσβολή του δικαιώματος άμυνας (απόφαση της 26ης Σεπτεμβρίου 2018, Infineon Technologies κατά Επιτροπής, C-99/17 P, EU:C:2018:773, σκέψη 78 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία) με εκείνη που προκρίθηκε όσον αφορά προβαλλόμενες παραβάσεις του απορρήτου (απόφαση της 3ης Δεκεμβρίου 2009, Ευρωπαϊκή Δυναμική κατά Επιτροπής, C-476/08 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2009:752, σκέψεις 33 έως 35).

³³ Βλ., ομοίως, προτάσεις της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στην υπόθεση Solvay κατά Επιτροπής (C-110/10 P, EU:C:2011:257, σημεία 37 και 47).

³⁴ Άρθρο 2 του κανονισμού 1/2003. Βλ., επίσης, μεταξύ άλλων, απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 2012, E.ON Energie κατά Επιτροπής (C-89/11 P, EU:C:2012:738, σκέψεις 71 και 72).

58. Επομένως, η αυστηρή μορφή του κριτηρίου (ήτοι το κριτήριο υπό τη μορφή Suiker Unie) θα πρέπει να εφαρμόζεται μόνο στις περιπτώσεις στις οποίες οι προβαλλόμενες διαδικαστικές πλημμέλειες φαίνεται να αφορούν ήσσονος σημασίας παρατυπίες.

59. Τέλος, υπάρχουν ασφαλώς περιπτώσεις στις οποίες ενδέχεται να τεκμαίρεται ο αντίκτυπος μιας παρατυπίας όσον αφορά συνολικά το νομότυπο και τον δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας. Θα πρόκειται τότε για διαδικαστικές πλημμέλειες που δεν είναι απλώς ιδιαίτερες σοβαρές, αλλά επιπλέον είναι δομικής φύσεως: πλημμέλειες που επηρεάζουν το πλαίσιο εντός του οποίου διεξάγεται η διαδικασία, και όχι απλώς σφάλματα που σημειώνονται στο πλαίσιο διαδικασίας κατά τα λοιπά σύννομης³⁵.

60. Στο πλαίσιο αυτό, συμφωνώ με τις αναιρεσείουσες ότι, στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη καθόσον υπέβαλε τα επιχειρήματά τους περί παραβάσεως του καθήκοντος αμεροληψίας και της αρχής του τεκμηρίου αθωότητας σε έλεγχο βάσει της *αυστηρής μορφής* του κριτηρίου του αμελητέου σφάλματος (κριτήριο Suiker Unie), ζητώντας τους, συνακόλουθα, να προσκομίσουν συγκεκριμένες αποδείξεις περί του ότι η επίμαχη απόφαση θα είχε διαφορετικό περιεχόμενο ελλείψει της προβαλλόμενης παρατυπίας.

61. Οσάκις η Επιτροπή δεν ενεργεί ως αμερόληπτος φορέας της δημόσιας διοίκησης κατά την εκτίμηση συγκεκριμένης υποθέσεως –είτε διότι ενήργησε μεροληπτικά είτε διότι είχε σχηματίσει εκ των προτέρων άποψη σχετικά με την ενοχή των υποβαλλομένων σε έλεγχο επιχειρήσεων, στοιχειοθετείται σοβαρή παράβαση των καθηκόντων της δυνάμενη να επηρεάσει το αποτέλεσμα της διαδικασίας.

62. Ασφαλώς, μια τέτοια πλημμέλεια δεν μπορεί να συγκριθεί με τις τυπικές διατυπώσεις ή τις επιμέρους απαιτήσεις της διαδικασίας ούτε να θεωρηθεί παρεμφερής με το είδος σφαλμάτων η σοβαρότητα των οποίων δεν είναι ικανή να επηρεάσει την τελική απόφαση παρά ελάχιστα. Επομένως, όσον αφορά τέτοιες πλημμέλειες, θα έπρεπε να αρκεί η εκ μέρους των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων προσκόμιση στοιχείων που να αποδεικνύουν ότι οι εν λόγω πλημμέλειες *ενδέχεται* να έχουν επηρεάσει το αποτέλεσμα της διαδικασίας.

63. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, καταλήγω στο συμπέρασμα ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη καθόσον εφάρμοσε εσφαλμένο νομικό κριτήριο κατά τον έλεγχο των επιχειρημάτων των αναιρεσειουσών σχετικά με παράβαση εκ μέρους της Επιτροπής του καθήκοντος της αμεροληψίας και της αρχής του τεκμηρίου αθωότητας.

β) Διεξαγόμενη κατά στάδια υβριδική διαδικασία

64. Δεύτερον, οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο καθόσον δεν εξακρίβωσε αν η διαδικασία διευθέτησης της διαφοράς περιελάμβανε ρητή ή σιωπηρή διαπίστωση της ενοχής τους.

65. Επί του σημείου αυτού, συντάσσομαι εκ νέου με την άποψη των αναιρεσειουσών. Πράγματι, φρονώ ότι το συμπέρασμα αυτό συνάγεται από την πρόσφατη απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση Rometon.

³⁵ Παραθέτω, εν προκειμένω, παραφράζοντάς το, χωρίο της αποφάσεως του U.S. Supreme Court (Ανωτάτου Δικαστηρίου των Ηνωμένων Πολιτειών) της 26ης Μαρτίου 1991, Arizona κατά Fulminante, 499 U.S. 279 (1991) 316.

66. Στην απόφαση *Pometon*, το Δικαστήριο υπενθύμισε καταρχάς τη σχετική με το τεκμήριο αθωότητας νομολογία του (και τη νομολογία του ΕΔΔΑ), κατά την οποία, στις περίπλοκες ποινικές διαδικασίες όπου εμπλέκονται πολλοί ύποπτοι οι οποίοι δεν μπορούν να δικαστούν μαζί, «προκειμένου να [εκτιμηθεί η] ενοχή των κατηγορουμένων, ενίοτε πρέπει οπωσδήποτε να [γίνει] μνεία της συμμετοχής τρίτων που θα δικαστούν ενδεχομένως χωριστά στη συνέχεια. Ωστόσο, αν πρέπει να μνημονευθούν πραγματικά περιστατικά σχετικά με την εμπλοκή τρίτων, το επιλαμβανόμενο δικαστήριο θα πρέπει να αποφύγει να γνωστοποιήσει περισσότερες πληροφορίες από όσες είναι αναγκαίες για την ανάλυση της νομικής ευθύνης των ατόμων που δικάζονται ενώπιον αυτού. Επιπλέον, το σκεπτικό των δικαστικών αποφάσεων πρέπει να διατυπώνεται κατά τρόπον ώστε να αποφεύγεται μια ενδεχόμενη πρόωρη κρίση σχετική με την ενοχή τρίτων εμπλεκόμενων, ικανή να διακυβεύσει τη δίκαιη εξέταση των κατηγοριών σε βάρος τους στο πλαίσιο αυτοτελούς διαδικασίας»³⁶.

67. Εν συνεχεία, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι εν λόγω αρχές ασκούν συναφώς επιρροή, *mutatis mutandis*, όταν η Επιτροπή ακολουθεί, σε σχέση με την ίδια σύμπραξη, διεξαγόμενη κατά στάδια υβριδική διαδικασία στο πλαίσιο της οποίας λαμβάνονται δύο διακριτές αποφάσεις. Στο πλαίσιο μιας τέτοιας διαδικασίας, ενδέχεται πράγματι να είναι αντικειμενικώς αναγκαίο να εξετάζει η Επιτροπή, με την απόφαση διακανονισμού της διαφοράς, ορισμένα πραγματικά περιστατικά και συμπεριφορές που αφορούν τους συμμετέχοντες στην εικαζόμενη σύμπραξη για τους οποίους διεξάγεται τακτική διαδικασία. Ωστόσο, στην περίπτωση αυτή, η Επιτροπή πρέπει να διασφαλίζει, με την απόφαση διακανονισμού της διαφοράς, ότι τηρείται «το τεκμήριο αθωότητας των επιχειρήσεων που αρνήθηκαν να δεχτούν τη διευθέτηση της διαφοράς και για τις οποίες διεξάγεται τακτική διαδικασία»³⁷.

68. Τέλος, το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι, «προκειμένου να ελεγχθεί η τήρηση του τεκμηρίου αθωότητας από την Επιτροπή, εναπόκειται στον δικαστή της Ένωσης να εξετάσει την απόφαση με την οποία περατώνεται η διαδικασία διευθέτησης της διαφοράς και την αιτιολογία της συνολικά και υπό το πρίσμα των ειδικών περιστάσεων υπό τις οποίες εκδόθηκε η ως άνω απόφαση. Συγκεκριμένα, κάθε ρητή αναφορά, σε ορισμένα χωρία της εν λόγω απόφασης, στην έλλειψη ευθύνης των λοιπών συμμετεχόντων στην εικαζόμενη σύμπραξη θα καθίστατο κενή περιεχομένου, αν άλλα χωρία της ίδιας απόφασης μπορούσαν να θεωρηθούν πρόωρη διαπίστωση της ευθύνης τους»³⁸.

69. Δεν αμφισβητείται ότι, στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, ουδόλως πραγματοποιήθηκε ανάλυση όπως εκείνη που απαιτείται σύμφωνα με την απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση *Pometon*.

70. Εντούτοις, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι, μολονότι το Γενικό Δικαστήριο δεν ακολούθησε το «γράμμα» της αποφάσεως *Pometon*, δεδομένου ότι η εν λόγω απόφαση εκδόθηκε μετά την έκδοση της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, εντούτοις συμμορφώθηκε προς το «πνεύμα» της. Κατ' αυτήν, το Γενικό Δικαστήριο εξακρίβωσε, εν τοις πράγμασι, ότι δεν υπήρξε παραβίαση της αρχής του τεκμηρίου αθωότητας έναντι των αναιρεσειουσών.

71. Δεν συμερίζομαι αυτή την άποψη.

³⁶ Όπ.π. (σκέψη 63).

³⁷ Όπ.π. (σκέψεις 64 και 65).

³⁸ Όπ.π. (σκέψη 66).

72. Το Γενικό Δικαστήριο ουδόλως προέβη σε αντίστοιχης μορφής έλεγχο, ούτε ρητώς ούτε εμμέσως. Όπως αναφέρθηκε στο σημείο 35 των παρουσών προτάσεων, το Γενικό Δικαστήριο δεν εξέτασε την ουσία των σχετικών λόγων που προέβησαν οι αναιρεσείουσες, δεδομένου ότι οι λόγοι αυτοί κρίθηκαν αλυσιτελείς.

73. Επομένως, ανεξαρτήτως του ζητήματος κατά πόσον το Γενικό Δικαστήριο εφάρμοσε ορθό νομικό κριτήριο στο ως άνω πλαίσιο, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο ουδόλως ανέλυσε το κείμενο της αποφάσεως διακανονισμού της διαφοράς προκειμένου να εξακριβώσει αν στο πλαίσιο της εν λόγω αποφάσεως τηρήθηκε η αρχή του τεκμηρίου αθωότητας της HSBC.

74. Επί της βάσεως αυτής, είμαι της γνώμης ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κατά τον έλεγχο των αιτιάσεων των αναιρεσειουσών όσον αφορά τα αποτελέσματα της αποφάσεως διακανονισμού της διαφοράς επί της θέσεώς τους.

75. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, φρονώ ότι ο πρώτος λόγος αναιρέσεως που προβάλλουν οι αναιρεσείουσες είναι, κατ' αρχήν, βάσιμος.

B. Επί του δευτέρου και τρίτου λόγου αναιρέσεως: παράβαση «ως εκ του αντικειμένου»

76. Ο δεύτερος και ο τρίτος λόγος αναιρέσεως που προβάλλουν οι αναιρεσείουσες αφορούν την έννοια της «παράβασης ως εκ του αντικειμένου» και τον τρόπο με τον οποίο το Γενικό Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι βάσει της συμπεριφοράς τους στοιχειοθετείται τέτοια παράβαση.

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

77. Με τον δεύτερο λόγο αναιρέσεως, οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο καθόσον εφάρμοσε εσφαλμένως το άρθρο 101 ΣΛΕΕ κατά τον χαρακτηρισμό του σκοπού της χειραγώγησης του Euribor της 19ης Μαρτίου 2007 και/ή παραμόρφωσε τα κρίσιμα αποδεικτικά στοιχεία.

78. Ειδικότερα, οι αναιρεσείουσες, υποστηριζόμενες από τις παρεμβαίνουσες, υποστηρίζουν ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο καθόσον έκρινε, στις σκέψεις 101 και 102 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι απλώς και μόνον η *πιθανότητα* να προσφέρουν τα μετέχοντα στη χειραγώγηση μέρη καλύτερους όρους απ' ό,τι οι ανταγωνιστές τους (λόγω της ασύμμετρης πληροφόρησης σχετικά με το ύψος του Euribor) είναι αρκούντως επιζήμια για τον ανταγωνισμό, έχοντας ως αποτέλεσμα παράβαση «ως εκ του αντικειμένου». Το Γενικό Δικαστήριο έπρεπε να είχε προσάψει στη Επιτροπή το γεγονός ότι δεν εξέτασε το βασικό ζήτημα αν η γνώση της χειραγώγησης της 19ης Μαρτίου 2007 παρείχε στους διαπραγματευτές *κίνητρο* να προσφέρουν ανταγωνιστικότερες τιμές σε σχέση με τους ανταγωνιστές τους. Συναφώς, η HSBC προσκόμισε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου έκθεση πραγματογνωμοσύνης σύμφωνα με την οποία οι συμμετέχοντες διαπραγματευτές δεν είχαν κίνητρο να προσφέρουν ανταγωνιστικότερες τιμές, διότι τούτο θα μείωνε τα κέρδη τους. Η διαπίστωση του Γενικού Δικαστηρίου, στη σκέψη 101 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η έκθεση αυτή «περι[είχε] μόνο γενικές διαπιστώσεις» συνιστά, κατά τις αναιρεσείουσες, πρόδηλη παραμόρφωση του ως άνω αποδεικτικού στοιχείου.

79. Περαιτέρω, με τον τρίτο λόγο αναιρέσεως, οι αναιρεσεύουσες, υποστηριζόμενες πάντοτε από τις παρεμβαίνουσες, ισχυρίζονται ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο καθόσον έκρινε ότι οι δύο συζητήσεις σχετικά με τις μέσες τιμές³⁹ συνιστούσαν παραβάσεις «ως εκ του αντικειμένου». Ειδικότερα, το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη καθόσον έκρινε ότι ο ευνοϊκός προς τον ανταγωνισμό χαρακτήρας των εν λόγω συζητήσεων μπορούσε να ληφθεί υπόψη μόνο στο πλαίσιο είτε περιορισμών παρεπόμενων της κύριας πράξεως είτε στο πλαίσιο εκτιμήσεως βάσει του άρθρου 101, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ. Ειδικότερα, στις σκέψεις 149 έως 160 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο εφάρμοσε τη θεωρία των «παρεπόμενων περιορισμών» προκειμένου να εκτιμήσει το επιχείρημα που προέβαλαν οι αναιρεσεύουσες ότι η ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με τις μέσες τιμές δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί, ως εκ της φύσεώς της, ως παραβλάπτουσα την ομαλή λειτουργία του ανταγωνισμού.

80. Κατ' αυτόν τον τρόπο, όπως υποστηρίζουν οι αναιρεσεύουσες, το Γενικό Δικαστήριο εν τέλει δεν εξέτασε το επιχείρημα που είχαν προβάλει πρωτοδίκως. Συγκεκριμένα, ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, οι αναιρεσεύουσες είχαν υποστηρίξει ότι, εκτιμώμενες στο κρίσιμο οικονομικό και νομικό πλαίσιο, οι συζητήσεις σχετικά με τις μέσες τιμές ήταν στην πραγματικότητα ευνοϊκές για τον ανταγωνισμό. Κατά τις αναιρεσεύουσες, οι εν λόγω συζητήσεις περιόρισαν την αβεβαιότητα ως προς το επίπεδο των μέσων τιμών στην αγορά, παρέχοντας στους διαπραγματευτές τη δυνατότητα να καθορίσουν μικρότερη διαφορά των τιμών αγοράς και πώλησης, προς όφελος των πελατών τους. Ως εκ τούτου, οι επίμαχες συμπεριφορές δεν θα μπορούσε να θεωρηθούν ότι συνιστούν παράβαση του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, πολλώ δε μάλλον παράβαση «ως εκ του αντικειμένου».

81. Η Επιτροπή τάσσεται υπέρ της ορθότητας της αιτιολογίας της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Κατ' αυτήν, οι επικρίσεις των αναιρεσειουσών επικεντρώνονται σε μέρος μόνον των διαπιστώσεων του Γενικού Δικαστηρίου, χωρίς να θέτουν υπό αμφισβήτηση το πλέον θεμελιώδες στοιχείο που συνίσταται στο γεγονός ότι η επίμαχη συμπεριφορά μετέβαλε τη δομή του ανταγωνισμού στην αγορά. Η Επιτροπή αμφισβητεί επίσης ότι το Γενικό Δικαστήριο παραμόρφωσε το περιεχόμενο της εκθέσεως πραγματογνωμοσύνης που προσκόμισαν οι αναιρεσεύουσες πρωτοδίκως. Κατ' αυτήν, το Γενικό Δικαστήριο περιορίστηκε στη διαπίστωση ότι η εν λόγω έκθεση δεν ήταν πειστική.

2. Ανάλυση

82. Κατ' αρχάς, δεν βρίσκω πειστικά τα επιχειρήματα που προέβαλαν οι αναιρεσεύουσες στο πλαίσιο του δευτέρου λόγου αναιρέσεως.

83. Συγκεκριμένα, αφενός, η έννοια του «ως εκ του αντικειμένου» περιορισμού του ανταγωνισμού κατά το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ αφορά, κατά πάγια νομολογία, μορφές συντονισμένων συμπεριφορών που θεωρούνται, *ως εκ της φύσεώς τους*, ως παραβλάπτουσες την ομαλή λειτουργία του ανταγωνισμού, οπότε παρέλκει να αποδειχθεί ότι έχουν συγκεκριμένα αποτελέσματα στην αγορά⁴⁰. Επομένως, αν μια αρχή ανταγωνισμού, αφού εξετάσει τους όρους και τους σκοπούς μιας συμφωνίας, καθώς και το νομικό και οικονομικό πλαίσιο εντός του οποίου εγκρίθηκε και τέθηκε σε εφαρμογή η εν λόγω συμφωνία, καταλήξει στο συμπέρασμα ότι μια

³⁹ Η αιτιολογική σκέψη (34) της επίμαχης αποφάσεως (η οποία επαναλαμβάνεται στη σκέψη 128 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως) διευκρινίζει ότι ο όρος «mids» [μέσες τιμές] «παραπέμπει στη μέση τιμή μεταξύ των τιμών αγοράς και πώλησης (παραδείγματος χάρη εισπραττόμενων, απεικονιζομένων, εισηγμένων ή διαπραγματευόμενων) για συγκεκριμένο προϊόν» [σ]υνιστούν συχνά αξιόπιστη προσέγγιση της τιμής, στην οποία ο ειδικός διαπραγματευτής διαπραγματεύεται με τον πελάτη, ιδίως όταν η αγορά είναι ρευστή και η διαφορά των τιμών αγοράς και πώλησης είναι [...] μικρή».

⁴⁰ Πρβλ. απόφαση της 2ας Απριλίου 2020, Budapest Bank κ.λπ. (C-228/18, EU:C:2020:265, σκέψη 36).

τέτοια συμφωνία ανήκει σε κατηγορία συμφωνιών των οποίων η παραβλάπτουσα διάσταση είναι, βάσει της κοινής πείρας, κοινώς αποδεκτή και ευχερώς αναγνωρίσιμη, η ως άνω αρχή δεν οφείλει να ελέγξει αν η οικεία συμφωνία νόθευσε πράγματι τον ανταγωνισμό.

84. Η εν λόγω αρχή πρέπει απλώς να αποκλείσει το ενδεχόμενο να ισχύει ότι η επίμαχη συμφωνία, «παρά το ότι ανήκει σε μια κατηγορία συμφωνιών που συνήθως θεωρούνται αντίθετες προς τους κανόνες του ανταγωνισμού, εντούτοις, λόγω κάποιων συγκεκριμένων περιστάσεων, δεν είναι σε καμία περίπτωση ικαν[ή] να έχ[ει] επιζήμια για την αγορά αποτελέσματα, ή ακόμη και προάγ[ει] τον ανταγωνισμό»⁴¹. Με άλλα λόγια, όταν πρόκειται για συμπεριφορά εγγενώς αντίθετη προς τον ανταγωνισμό, η αρχή οφείλει απλώς να ελέγξει, στη συγκεκριμένη περίπτωση, «αν υφίστανται νομικές ή πραγματικές περιστάσεις που να μην επιτρέπουν στην επίμαχη συμφωνία ή πρακτική να περιορίσει τον ανταγωνισμό»⁴².

85. Επομένως, στοιχεία που αφορούν τη γνώση των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων καθώς και τη βούλησή τους να προβούν σε περιορισμό του ανταγωνισμού, ή το οικονομικό συμφέρον τους προς τούτο, είναι συνήθως περιορισμένης σημασίας στο πλαίσιο της εκ μέρους μιας αρχής ανταγωνισμού εκτιμήσεως περί του αν η συμπεριφορά τους μπορεί να χαρακτηριστεί ως περιορισμός του ανταγωνισμού «ως εκ του αντικειμένου»⁴³. Προς τούτο αρκεί, κατ' αρχήν, αυτή καθαυτή η εξακρίβωση της *ικανότητας* της συμπεριφοράς να περιορίσει τον ανταγωνισμό.

86. Στο πλαίσιο αυτό, υπενθυμίζω επίσης ότι, κατά πάγια νομολογία, τεκμαίρεται ότι οι μετέχουσες σε συνεννόηση επιχειρήσεις που εξακολουθούν να δραστηριοποιούνται στην αγορά λαμβάνουν υπόψη τις πληροφορίες που αντάλλαξαν με τους ανταγωνιστές τους για να καθορίσουν τη συμπεριφορά τους στην αγορά. Συνεπώς, δεν απαιτείται να αποδειχθεί, προκειμένου να στοιχειοθετηθεί παράβαση του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, ότι τα αποτελέσματα μιας τέτοιας ανταλλαγής εμπιστευτικών πληροφοριών εκδηλώθηκαν πράγματι στην αγορά επηρεάζοντας τον ανταγωνισμό⁴⁴.

87. Για τους λόγους αυτούς, δεν διαπιστώνω κανένα νομικό σφάλμα στις σκέψεις 101 και 102 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Κατά τη γνώμη μου, ορθώς το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, για τον σκοπό του χαρακτηρισμού των επίμαχων συμπεριφορών ως περιορισμού ως εκ του αντικειμένου, δεν ήταν καθοριστικής σημασίας η προβαλλόμενη έλλειψη βουλήσεως ή/και κινήτρου των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων να προτείνουν καλύτερες τιμές.

88. Αφετέρου, λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, το επιχείρημα των αναιρεσειουσών περί παραμόρφωσης, εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου, των αποδεικτικών στοιχείων όσον αφορά την οικονομική πραγματογνωμοσύνη που προσκομίστηκε πρωτοδίκως μπορεί να απορριφθεί ως αλυσιτελής. Συγκεκριμένα, ακόμη και αν υποθεθεί ότι η εν λόγω έκθεση περιλαμβάνει, όπως διατείνονται οι αναιρεσειούσες, «ειδικά και λεπτομερή οικονομικά στοιχεία σχετικά με τα κίνητρα των διαπραγματευτών που μετείχαν στη χειραγώγηση», ουδεμία επιρροή ασκεί το γεγονός αυτό στον χαρακτηρισμό των επίμαχων συμπεριφορών ως περιορισμού ως εκ του αντικειμένου.

⁴¹ Προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Μ. Bobek στην υπόθεση Budapest Bank κ.λπ. (C-228/18, EU:C:2019:678, σημείο 45).

⁴² Όπ.π. (σημείο 49).

⁴³ Βλ., για παράδειγμα, απόφαση της 7ης Ιανουαρίου 2004, Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, EU:C:2004:6, σκέψη 335).

⁴⁴ Πρβλ. απόφαση της 19ης Μαρτίου 2015, Dole Food και Dole Fresh Fruit Europe κατά Επιτροπής (C-286/13 P, EU:C:2015:184, σκέψη 127 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

89. Επαλλάξως, προσθέτω ότι, εν πάση περιπτώσει, συμμερίζομαι την άποψη της Επιτροπής ότι το Γενικό Δικαστήριο φαίνεται απλώς ότι θεώρησε ότι η έκθεση δεν ήταν πειστική. Η ως άνω διαπίστωση δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο αιτήσεως αναιρέσεως. Δεν διακρίνω κανένα σφάλμα στη σχετική (συνοπτική, δυστυχώς) δήλωση του Γενικού Δικαστηρίου την οποία επικρίνουν οι αναιρεσεύουσες.

90. Αντιθέτως, συμμερίζομαι τα επιχειρήματα που ανέπτυξαν οι αναιρεσεύουσες στο πλαίσιο του τρίτου λόγου αναιρέσεως. Συγκεκριμένα, είμαι της γνώμης ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κατά την αξιολόγηση των επιχειρημάτων των αναιρεσεύουσών σχετικά με τον ευνοϊκό προς τον ανταγωνισμό χαρακτήρα της επίμαχης συμπεριφοράς.

91. Στη σκέψη 154 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε καταρχάς ότι, «με εξαίρεση τους παρεπόμενους της κύριας πράξεως περιορισμούς, [...] μόνο στο πλαίσιο της εκτιμήσεως του άρθρου 101, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ μπορούν να ληφθούν υπόψη τα ενδεχομένως ευνοϊκά προς τον ανταγωνισμό αποτελέσματα». Εν συνεχεία, το Γενικό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ δεν περιέχει κανέναν «κανόνα της λογικής» που να καθιστά δυνατή τη στάθμιση των υπέρ και κατά του ανταγωνισμού αποτελεσμάτων μιας συμφωνίας, προκειμένου να κριθεί αν η συμφωνία αυτή πρέπει να χαρακτηριστεί ως «περιορισμός του ανταγωνισμού».

92. Ωστόσο, η ως άνω θέση αντιβαίνει στην πρόσφατη νομολογία. Ειδικότερα, όπως διευκρίνισε το Δικαστήριο στην απόφαση UK Generics, όταν τα μέρη μιας συμφωνίας επικαλούνται τα θετικά για τον ανταγωνισμό αποτελέσματα που αυτή συνεπάγεται, τα συγκεκριμένα αποτελέσματα πρέπει, ως στοιχεία του πλαισίου στο οποίο εντάσσεται η συμφωνία αυτή, να λαμβάνονται δεόντως υπόψη για τον χαρακτηρισμό της ως «περιορισμού ως εκ του αντικειμένου» σύμφωνα με το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, στο μέτρο που μπορούν να θέσουν υπό αμφισβήτηση τη συνολική εκτίμηση περί αρκούντως επιζήμιου για τον ανταγωνισμό χαρακτήρα της σχετικής συμπαιγνιακής πρακτικής⁴⁵.

93. Όπως διευκρίνισε το Δικαστήριο, η εκτίμηση των προβαλλόμενων θετικών για τον ανταγωνισμό αποτελεσμάτων μιας συμφωνίας δεν ανάγεται σε κανόνα της λογικής, αλλά αποσκοπεί αποκλειστικά στην εκτίμηση της αντικειμενικής σοβαρότητας της οικείας πρακτικής. Συγκεκριμένα, όταν οι εμπλεκόμενες επιχειρήσεις αποδεικνύουν ότι τα αποτελέσματα αυτά ασκούν επιρροή, προσιδιάζουν στην οικεία συμφωνία και είναι αρκούντως σημαντικά, τούτο δημιουργεί «εύλογες αμφιβολίες ως προς τον αρκούντως επιβλαβή για τον ανταγωνισμό χαρακτήρα της οικείας συμφωνίας [...] και, ως εκ τούτου, ως προς το αντίθετο προς τον ανταγωνισμό αντικείμενό της»⁴⁶.

94. Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν προέβη σε καμία τέτοια εκτίμηση, καθόσον εξέτασε μόνον αν οι ανταλλαγές πληροφοριών σχετικά με τις μέσες τιμές μπορούσαν να δικαιολογηθούν βάσει της λεγόμενης θεωρίας των «παρεπόμενων περιορισμών». Ωστόσο, η θεωρία αυτή αφορά διαφορετικό είδος αναλύσεως, σκοπός της οποίας είναι να εξακριβωθεί αν ορισμένοι περιορισμοί της συμπεριφοράς των μερών μιας συμφωνίας, οι οποίοι δεν αποτελούν το αντικείμενο της εν λόγω συμφωνίας, μπορούν να δικαιολογηθούν, έστω και αν περιορίζουν τον ανταγωνισμό, διότι είναι «άμεσα συνδεδεμένοι και αναγκαίοι» για την εφαρμογή συμφωνίας η οποία δεν είναι αντίθετη προς τους κανόνες ανταγωνισμού⁴⁷.

⁴⁵ Απόφαση της 30ής Ιανουαρίου 2020, Generics (UK) κ.λπ. (C-307/18, EU:C:2020:52, σκέψη 103).

⁴⁶ Ό.π. (σκέψεις 104 έως 107).

⁴⁷ Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 11ης Σεπτεμβρίου 2014, MasterCard κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-382/12 P, EU:C:2014:2201, σκέψεις 89 έως 91 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

95. Επομένως, η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση ενέχει, ως προς το σημείο αυτό, πλάνη περί το δίκαιο καθόσον το Γενικό Δικαστήριο χρησιμοποίησε εσφαλμένο νομικό πλαίσιο προκειμένου να εκτιμήσει και, εν συνεχεία, να απορρίψει τα επιχειρήματα των αναιρεσειουσών.

96. Επομένως, ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί, ενώ ο τρίτος λόγος αναιρέσεως πρέπει να γίνει δεκτός.

Γ. Επί του τέταρτου, πέμπτου και έκτου λόγου αναιρέσεως: ενιαία και διαρκής παράβαση

97. Ο τέταρτος, ο πέμπτος και ο έκτος λόγος αφορούν τη διαπίστωση του Γενικού Δικαστηρίου ότι οι αναιρεσειούσες μετείχαν σε «ενιαία και διαρκή παράβαση».

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

98. Οι αναιρεσειούσες, υποστηριζόμενες από τις παρεμβαίνουσες, προβάλλουν ότι η διαπίστωση σχετικά με τη συμμετοχή τους σε ενιαία και διαρκή παράβαση βασίζεται σε πλείονες πλημμέλειες.

99. Κατ' αρχάς, με τον τέταρτο λόγο αναιρέσεως, οι αναιρεσειούσες υποστηρίζουν ότι το Γενικό Δικαστήριο παραμόρφωσε προδήλως τα πραγματικά περιστατικά και τα αποδεικτικά στοιχεία όσον αφορά τις συζητήσεις της 12ης Φεβρουαρίου 2007. Οι αναιρεσειούσες υποστηρίζουν ότι, την ίδια ημέρα, υπήρξαν δύο χωριστές και ανεξάρτητες συζητήσεις μεταξύ των ίδιων διαπραγματευτών. Εντούτοις, αντιθέτως προς όσα μνημονεύονται στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, η πρώτη από τις ως άνω συζητήσεις ουδόλως αφορούσε χειραγώγηση του Euribor. Όπως υποστηρίζουν οι αναιρεσειούσες, μόνον η δεύτερη συζήτηση αφορούσε τη σχεδιαζόμενη χειραγώγηση του Euribor της 19ης Μαρτίου 2007.

100. Οι αναιρεσειούσες προσθέτουν ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε παρόμοιο σφάλμα όσον αφορά τις συζητήσεις που διεξήχθησαν στις 16 Φεβρουαρίου 2007. Την ημέρα εκείνη διεξήχθησαν επίσης δύο διαφορετικές συζητήσεις μεταξύ διαπραγματευτών. Μόνον η πρώτη εξ αυτών αφορούσε τις μέσες τιμές, ενώ η δεύτερη αφορούσε μία συγκεκριμένη, μεμονωμένη πράξη. Επομένως, όπως υποστηρίζουν οι αναιρεσειούσες, το Γενικό Δικαστήριο παραμόρφωσε τα αποδεικτικά στοιχεία καθόσον χαρακτήρισε τη δεύτερη συζήτηση ως «ίδια εκδήλωση συμπεριφοράς» με την πρώτη. Κατά την άποψή τους, από την πρώτη συζήτηση ουδόλως προέκυψε παράβαση του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

101. Περαιτέρω, με τον πέμπτο λόγο αναιρέσεως, οι αναιρεσειούσες προσάπτουν στο Γενικό Δικαστήριο ότι συνήγαγε, στις σκέψεις 214 έως 229 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι οι διάφορες συμπεριφορές που εξετάστηκαν στο πλαίσιο της επίμαχης αποφάσεως έτειναν προς την επίτευξη ενιαίου σκοπού. Κατά την άποψή τους, το Γενικό Δικαστήριο στήριξε το εν λόγω συμπέρασμα σε διάφορες εσφαλμένες εκτιμήσεις.

102. Τέλος, στο πλαίσιο του έκτου λόγου αναιρέσεως, οι αναιρεσειούσες βάλλουν κατά του συμπεράσματος του Γενικού Δικαστηρίου, στις σκέψεις 255 έως 262 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η HSBC εν γνώσει της μετέσχε σε ενιαία και διαρκή παράβαση η οποία καταλάμβανε όχι μόνον τη χειραγώγηση της 19ης Μαρτίου 2007, αλλά και τις συζητήσεις σχετικά με την προοπτική επανάληψης της εν λόγω χειραγώγησης, οι οποίες έλαβαν χώρα στις 19 και στις 27 Μαρτίου 2007. Οι αναιρεσειούσες εκτιμούν ότι, επί του σημείου αυτού, η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση βαίνει πέραν των διαπιστώσεων που περιλαμβάνονται στην επίμαχη απόφαση.

103. Η Επιτροπή φρονεί ότι ο τέταρτος, ο πέμπτος και ο έκτος λόγος αναιρέσεως είναι απαράδεκτοι ή αλυσιτελείς και, εν πάση περιπτώσει, αβάσιμοι.

104. Όσον αφορά τον τέταρτο λόγο αναιρέσεως, η Επιτροπή θεωρεί ότι το Γενικό Δικαστήριο εκτίμησε ορθώς το αντικείμενο των συζητήσεων της 12ης και της 16ης Φεβρουαρίου 2007. Κατ' αυτήν, η HSBC επιχειρεί τεχνηέντως να διασπάσει τις συζητήσεις αυτές σε χωριστές επικοινωνίες, με διαφορετικό αντικείμενο. Η Επιτροπή προσθέτει ότι ο λόγος αυτός αναιρέσεως είναι, εν πάση περιπτώσει, αλυσιτελής, καθόσον, ακόμη και αν τα επιχειρήματα των αναιρεσειουσών γίνονταν δεκτά, οι διαπιστώσεις του Γενικού Δικαστηρίου σχετικά με τις αντίθετες προς τον ανταγωνισμό επικοινωνίες που πραγματοποιήθηκαν μεταξύ της 12ης Φεβρουαρίου και της 27ης Μαρτίου 2007 θα εξακολουθούσαν να είναι ακριβείς.

105. Η Επιτροπή υποστηρίζει επίσης ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη επιβεβαιώνοντας την ανάλυσή του κατά την οποία οι διάφορες εκδηλώσεις συμπεριφοράς που διαπιστώθηκαν με την επίμαχη απόφαση είχαν ενιαίο σκοπό. Ο εν λόγω σκοπός διευκρινίζεται στην αιτιολογική σκέψη 445 της επίμαχης αποφάσεως, πράγμα που δεν αμφισβητείται με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση: «για τη μείωση των ταμειακών ροών [τα μετέχοντα στη σύμπραξη μέρη] θα έπρεπε να πληρώσουν και, επομένως, να αυξήσουν την αξία των EIRD που είχαν στο χαρτοφυλάκιό τους (ή να αυξήσουν εκείνα που θα ελάμβαναν), εις βάρος των αντισυμβαλλομένων στις εν λόγω συμβάσεις EIRD». Η Επιτροπή προσθέτει ότι, εν πάση περιπτώσει, τα επιχειρήματα των αναιρεσειουσών επί του σημείου αυτού είναι απαράδεκτα, καθόσον περιορίζονται στην αμφισβήτηση ορισμένων εκτιμήσεων του Γενικού Δικαστηρίου ως προς τα πραγματικά περιστατικά.

106. Επιπλέον, κατά την άποψη της Επιτροπής, ο έκτος λόγος αναιρέσεως δεν είναι μόνο απαράδεκτος, αλλά και αβάσιμος. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι, και επί του σημείου αυτού, οι αναιρεσειούσες βάλλουν κατά της εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου εκτιμήσεως των πραγματικών περιστατικών και των αποδεικτικών στοιχείων όσον αφορά την εκ μέρους της HSBC γνώση της συμμετοχής άλλων τραπεζών στην προσαπτόμενη συμπεριφορά. Εν πάση περιπτώσει, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου είναι ορθή και απολύτως συνεπής με τις διαπιστώσεις που περιέχονται στην επίμαχη απόφαση.

2. Ανάλυση

107. Τα επιχειρήματα που προέβαλαν οι αναιρεσειούσες και οι παρεμβαίνουσες για να αμφισβητήσουν την ορθότητα της εκτίμησης του Γενικού Δικαστηρίου όσον αφορά τη συμμετοχή της HSBC σε ενιαία και διαρκή παράβαση δεν με πείθουν.

108. Συναφώς, υπενθυμίζω ότι από το άρθρο 256, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ και από το άρθρο 58, πρώτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης προκύπτει ότι το Γενικό Δικαστήριο είναι κατ' αρχήν το μόνο αρμόδιο για τη διαπίστωση και την εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών. Μόνον η παραμόρφωση των αποδεικτικών στοιχείων εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου συνιστά νομικό ζήτημα υποκείμενο, αυτό καθεαυτό, στον αναιρετικό έλεγχο του Δικαστηρίου⁴⁸.

⁴⁸ Πρβλ. απόφαση της 28ης Ιανουαρίου 2021, Qualcomm και Qualcomm Europe κατά Επιτροπής (C-466/19 P, EU:C:2021:76, σκέψη 42 και εκεί μνημονεύομενη νομολογία).

109. Οι αναιρεσείδουσες επικαλούνται παραμόρφωση των αποδεικτικών στοιχείων μόνο στο πλαίσιο του τέταρτου λόγου αναιρέσεως. Αντίστοιχος ισχυρισμός δεν διατυπώνεται στο πλαίσιο του πέμπτου και του έκτου λόγου αναιρέσεως, μολονότι οι λόγοι αυτοί δεν εγείρουν κανένα αμιγώς νομικό ζήτημα.

110. Οι αναιρεσείδουσες και οι παρεμβαίνουσες δεν βάζουν ούτε κατά της εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου ερμηνείας της έννοιας της «ενιαίας και διαρκούς» παραβάσεως (ή των συστατικών στοιχείων της, όπως είναι ο «ενιαίος σκοπός») ούτε, γενικότερα, κατά του νομικού πλαισίου που εφαρμόστηκε με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση. Κατ' ουσίαν, αμφισβητούν συγκεκριμένες διαπιστώσεις του Γενικού Δικαστηρίου όσον αφορά το αντικείμενο, τη φύση και το πλαίσιο διαφόρων συζητήσεων μεταξύ διαπραγματευτών.

111. Επομένως, όπως ορθώς υποστηρίζει η Επιτροπή, εν τοις πράγμασι οι αναιρεσείδουσες και οι παρεμβαίνουσες ζητούν από το Δικαστήριο να προβεί σε νέα εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών και των αποδεικτικών στοιχείων όσον αφορά τη συμμετοχή των αναιρεσειουσών σε ενιαία και διαρκή παράβαση. Τούτο όμως απαραδέκτως προβάλλεται κατ' αναίρεση.

112. Επομένως, ο πέμπτος και ο έκτος λόγος αναιρέσεως πρέπει να κριθούν अपαράδεκτοι. Περαιτέρω, όσον αφορά τον τέταρτο λόγο αναιρέσεως, φρονώ ότι πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος.

113. Συναφώς, υπενθυμίζω ότι, κατά πάγια νομολογία, η παραμόρφωση πρέπει να προκύπτει προδήλως από τα στοιχεία της δικογραφίας, χωρίς να απαιτείται εκ νέου εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών και των αποδεικτικών στοιχείων⁴⁹. Για να στοιχειοθετείται παραμόρφωση των αποδεικτικών στοιχείων, δεν αρκεί να προταθεί ερμηνεία των εν λόγω αποδεικτικών στοιχείων διαφορετική σε σχέση με εκείνη την οποία προέκρινε το Γενικό Δικαστήριο⁵⁰.

114. Ασφαλώς, στην υπό κρίση υπόθεση, ο προσδιορισμός του «πραγματικού» περιεχομένου και της σημασίας των συζητήσεων της 12ης και 16ης Φεβρουαρίου 2007 δεν είναι καθόλου ευχερής. Συναφώς, απαιτείται να αναλυθούν τα γραπτά μηνύματα που αντηλλάγησαν μεταξύ διαπραγματευτών και να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι στην ανταλλαγή των εν λόγω μηνυμάτων παρεμβάλλονται περίοδοι κατά τις οποίες οι διαπραγματευτές συνομιλούσαν τηλεφωνικώς.

115. Η εξήγηση που παρέχουν οι αναιρεσείδουσες όσον αφορά τις εν λόγω συζητήσεις διαφέρει από εκείνη που δέχθηκε το Γενικό Δικαστήριο. Εντούτοις, ουδόλως προκύπτει, κατά τη γνώμη μου, ότι η εκδοχή που προτείνουν οι αναιρεσείδουσες είναι πιο πειστική ή έχει μεγαλύτερες πιθανότητες να ισχύει σε σχέση με εκείνη που δέχθηκε το Γενικό Δικαστήριο, πολλώ δε μάλλον ικανή να τεκμηριώσει την ύπαρξη ουσιώδους σφάλματος κατά την εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών και των αποδεικτικών στοιχείων, που απαιτείται για να αποδειχθεί η παραμόρφωση.

116. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, φρονώ ότι ο τέταρτος, ο πέμπτος και ο έκτος λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθούν.

⁴⁹ Βλ. απόφαση της 4ης Απριλίου 2017, Ευρωπαϊός Διαμεσολαβητής κατά Staelen (C-337/15 P, EU:C:2017:256, σκέψη 83 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

⁵⁰ Βλ. απόφαση της 25ης Ιουλίου 2018, QuaMa Quality Management κατά EUIPO (C-139/17 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2018:608, σκέψη 35 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

VI. Συνέπειες της εκτιμήσεως

117. Με τις παρούσες προτάσεις, κατέληξα στο συμπέρασμα ότι ο πρώτος και ο τρίτος λόγος αναιρέσεως είναι βάσιμοι.

118. Εντούτοις, κατά πάγια νομολογία, αν το σκεπτικό αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου ενέχει παραβίαση του δικαίου της Ένωσης αλλά το διατακτικό της είναι ορθό κατ' άλλη νομική αιτιολογία, μια τέτοια παραβίαση δεν μπορεί να οδηγήσει σε αναίρεση της ως άνω αποφάσεως και πρέπει να γίνει αντικατάσταση αιτιολογίας⁵¹. Στην περίπτωση αυτή, η αίτηση αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί⁵².

119. Στην υπό κρίση υπόθεση συντρέχει αυτή η περίπτωση, για τους λόγους που θα εκθέσω κατωτέρω.

A. Το δικαίωμα χρηστής διοικήσεως, το τεκμήριο αθωότητας και το δικαίωμα άμυνας

120. Προκαταρκτικώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι το δικαίωμα χρηστής διοικήσεως κατοχυρώνεται στο άρθρο 41 του Χάρτη, κατά το οποίο «[κ]άθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην αμερόληπτη, δίκαιη και εντός ευλόγου προθεσμίας εξέταση των υποθέσεών του από τα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης»⁵³. Όπως επισήμανε το Γενικό Δικαστήριο με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, η επιταγή αυτή περί αμεροληψίας καλύπτει, αφενός, την υποκειμενική αμεροληψία, κατά την οποία κανένα μέλος της οικείας αρχής δεν πρέπει να εκδηλώνει μεροληψία ή προσωπικές προκαταλήψεις, και, αφετέρου, την αντικειμενική αμεροληψία, κατά την οποία το θεσμικό όργανο πρέπει να παρέχει επαρκή εχέγγυα για τον αποκλεισμό κάθε εύλογης αμφιβολίας συναφώς⁵⁴.

121. Όσον αφορά το τεκμήριο αθωότητας, η σχετική αρχή κατοχυρώνεται στο άρθρο 48 του Χάρτη, το οποίο απηχεί το άρθρο 6, παράγραφος 2, ΕΣΔΑ, ορίζοντας ότι «[κ]άθε κατηγορούμενος τεκμαίρεται ότι είναι αθώος μέχρι αποδείξεως της ενοχής του σύμφωνα με τον νόμο». Γίνεται παγίως δεκτό ότι, λαμβανομένης υπόψη της φύσεως των επίμαχων παραβάσεων καθώς και της φύσεως και του βαθμού αυστηρότητας των κυρώσεων τις οποίες επισύρουν, η αρχή αυτή εφαρμόζεται και επί των διαδικασιών των σχετικών με παραβάσεις των ισχυόντων επί επιχειρήσεων κανόνων ανταγωνισμού που μπορούν να οδηγήσουν στην επιβολή προστίμων ή περιοδικών χρηματικών ποινών⁵⁵.

122. Τέλος, το Δικαστήριο έχει παγίως υπενθυμίσει ότι η αρχή του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας αποτελεί θεμελιώδη αρχή του δικαίου της Ένωσης. Η ως άνω αρχή θα παραβιαζόταν σε περίπτωση θεμελιώσεως δικαστικής αποφάσεως σε πραγματικά περιστατικά και έγγραφα των οποίων οι διάδικοι ή ένας εξ αυτών δεν μπόρεσαν να λάβουν γνώση και επί των οποίων δεν είχαν, συνεπώς, τη δυνατότητα να λάβουν θέση⁵⁶.

⁵¹ Βλ., προσφάτως, απόφαση της 11ης Νοεμβρίου 2021, *Autostrada Wielkopolska κατά Επιτροπής και Πολωνίας* (C-933/19 P, EU:C:2021:905, σκέψη 58 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

⁵² Βλ. απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 2020, *Αυστρία κατά Επιτροπής* (C-594/18 P, EU:C:2020:742, σκέψη 47 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

⁵³ Βλ. παράγραφο 1 της εν λόγω διατάξεως (η υπογράμμιση δική μου).

⁵⁴ Βλ. σκέψη 286 της εν λόγω αποφάσεως, με περαιτέρω παραπομπές στη νομολογία του Δικαστηρίου.

⁵⁵ Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 22ας Νοεμβρίου 2012, *E.ON Energie κατά Επιτροπής* (C-89/11 P, EU:C:2012:738, σκέψη 73 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

⁵⁶ Βλ., για παράδειγμα, απόφαση της 12ης Νοεμβρίου 2014, *Guardian Industries και Guardian Europe κατά Επιτροπής* (C-580/12 P, EU:C:2014:2363, σκέψη 30 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

123. Οι αναιρεσείουσες, υποστηριζόμενες από τις παρεμβαίνουσες, ισχυρίζονται ότι η Επιτροπή προσέβαλε τα εν λόγω δικαιώματα με δύο, κατ' ουσίαν, τρόπους. Αφενός, οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι η Επιτροπή έπραξε τα ανωτέρω καθόσον εφάρμοσε διεξαγόμενη κατά στάδια υβριδική διαδικασία και εξέδωσε απόφαση διακανονισμού της διαφοράς με την οποία διαπιστώθηκε εν τοις πράγμασι η ευθύνη της HSBC για παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ. Δεύτερον, οι αναιρεσείουσες βάζουν κατά ορισμένων δηλώσεων στις οποίες προέβη ο αρμόδιος για την πολιτική του ανταγωνισμού Επίτροπος κατά το χρονικό εκείνο σημείο, πριν από την έκδοση της επίμαχης αποφάσεως.

124. Κανένα από τα ως άνω επιχειρήματα δεν είναι, κατά τη γνώμη μου, πειστικό. Όπως θα εκθέσω στη συνέχεια, δεν υπήρξε καμία παραβίαση των ως άνω αρχών ή προσβολή των ως άνω δικαιωμάτων. Εν πάση περιπτώσει, οι αναιρεσείουσες δεν προσκόμισαν κανένα στοιχείο από το οποίο να μπορεί να συναχθεί ότι, ελλείψει των προσαπτόμενων παρατυπιών, η επίμαχη απόφαση θα μπορούσε να είναι διαφορετική.

1. Υβριδική διαδικασία

125. Κατ' ουσίαν, οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι, καθόσον εφάρμοσε διεξαγόμενη κατά στάδια υβριδική διαδικασία, η Επιτροπή έθιξε ανεπανόρθωτα τη θέση τους ήδη πριν από την έκδοση της επίμαχης αποφάσεως. Μολονότι δεν είχε τις αναιρεσείουσες ως αποδέκτες, η απόφαση διακανονισμού της διαφοράς περιείχε αρκετές και εκ περισσού αναφορές στην HSBC, οπότε, εν τοις πράγμασι, είχε ήδη θεμελιωθεί η ευθύνη της HSBC.

126. Τα επιχειρήματα των αναιρεσειουσών δεν με πείθουν.

127. Κατ' αρχάς, υπενθυμίζεται ότι το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι τίποτε δεν εμποδίζει την Επιτροπή να εφαρμόσει *διεξαγομένη κατά στάδια* υβριδική διαδικασία έναντι των διαφόρων μετεχόντων σε σύμπραξη⁵⁷. Θα αντέβαινε στον σκοπό της διαδικασίας διευθετήσεως διαφορών, ήτοι στην απλοποίηση και επιτάχυνση των διοικητικών διαδικασιών καθώς και τον περιορισμό του αριθμού των προσφυγών που ασκούνται ενώπιον του δικαστή της Ένωσης, προκειμένου να παρασχεθεί με τον τρόπο αυτό στην Επιτροπή η δυνατότητα να επεξεργαστεί περισσότερες υποθέσεις με την ίδια διοικητική επιβάρυνση⁵⁸, να υποχρεώνεται η Επιτροπή να εκδώσει ταυτόχρονα τόσο την απόφαση διακανονισμού της διαφοράς όσο και τις σχετικές κατόπιν τακτικής διαδικασίας αποφάσεις.

128. Ωστόσο, η Crédit Agricole υποστηρίζει ότι η Επιτροπή οφείλει να το πράξει *εφόσον* δεν διασφαλίζεται επαρκώς ότι, στο πλαίσιο διεξαγομένης κατά στάδια υβριδικής διαδικασίας, θα γίνει σεβαστό το τεκμήριο αθωότητας των μερών που δεν προέβησαν σε διακανονισμό.

129. Μολονότι, θεωρητικώς, μια τέτοια υπόθεση θα μπορούσε να με βρει σύμφωνο, δυσκολεύομαι, στην πράξη, να φανταστώ τις περιστάσεις υπό τις οποίες, μολονότι θα είχε ληφθεί κάθε δυνατό μέτρο διασφάλισης και προφύλαξης, η έκδοση αποφάσεως διακανονισμού της διαφοράς από την Επιτροπή θα οδηγούσε αναπόφευκτα στη θεμελίωση της ευθύνης των μερών που δεν προέβησαν σε διακανονισμό.

⁵⁷ Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση Pometon (σκέψη 63).

⁵⁸ Βλ. απόφαση της 20ής Μαΐου 2015, Timab Industries και CFPR κατά Επιτροπής (T-456/10, EU:T:2015:296, σκέψη 60).

130. Συγκεκριμένα, όπως ορθώς επισήμανε το Γενικό Δικαστήριο με πρόσφατη απόφαση, στο πλαίσιο διαδικασίας διεπόμενης από τις διατάξεις του κανονισμού 1/2003, οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις και η Επιτροπή βρίσκονται, σε σύγκριση με μια προγενέστερη διαδικασία διευθέτησης της διαφοράς, σε μια κατάσταση «*tabula rasa*», στην οποία οι ευθύνες πρέπει ακόμη να αποδειχθούν. Στο πλαίσιο της εν λόγω διαδικασίας η Επιτροπή δεσμεύεται αποκλειστικά από την ανακοίνωση αιτιάσεων, η οποία απευθύνεται προς τις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις, και, οφείλει –όπως είναι εξάλλου αυτονόητο– να παράσχει στις επιχειρήσεις αυτές κάθε δυνατότητα ακροάσεως, λαμβάνοντας δεόντως υπόψη τα νομικά και πραγματικά στοιχεία που παρέχουν οι εν λόγω επιχειρήσεις⁵⁹.

131. Τίποτε δεν εμποδίζει την Επιτροπή να καταλήξει, παρά τις διαφορετικές πραγματικές και νομικές διαπιστώσεις που περιέχει η απόφαση διακανονισμού της διαφοράς, σε άλλο συμπέρασμα με τη μεταγενέστερη απόφαση που θα εκδοθεί κατά το πέρας της τακτικής διαδικασίας, εάν προβληθούν ενώπιόν της νέοι ισχυρισμοί ή προσκομισθούν νέα αποδεικτικά στοιχεία. Με άλλα λόγια, στη μεταγενέστερη απόφαση, η Επιτροπή δεν μπορεί να βασιστεί άνευ ετέρου στις διαπιστώσεις στις οποίες προέβη με την απόφαση διακανονισμού της διαφοράς. Κάθε απόφαση που εκδίδει η Επιτροπή βάσει των διατάξεων του κανονισμού 1/2003 πρέπει να αποτελεί, κατ' αρχήν, αυτοτελή απόφαση με την οποία οι διαπιστώσεις των αρχών αιτιολογούνται και τεκμηριώνονται επαρκώς και αυτοτελώς⁶⁰.

132. Όσον αφορά τώρα το κύριο επιχείρημα των αναιρεσειουσών, οφείλω να διευκρινίσω εξ αρχής ότι δεν αντιλαμβάνομαι πώς οι αναφορές στην HSBC που περιλαμβάνονται στην απόφαση διακανονισμού της διαφοράς θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως θίγουσες ανεπανόρθωτα τη θέση των αναιρεσειουσών στο πλαίσιο της παράλληλης διαδικασίας.

133. Από *τυπικής απόψεως*, δεν αμφισβητείται από τους μετέχοντες στην υπό κρίση διαδικασία ότι η απόφαση διακανονισμού της διαφοράς δεν έχει ως σκοπό, αλλά ούτε και δύναται, να παράγει έννομα αποτελέσματα, τουλάχιστον άμεσα, έναντι των αναιρεσειουσών, δεδομένου ότι οι τελευταίες δεν είναι αποδέκτες της⁶¹ και δεν μνημονεύονται στο διατακτικό της.

134. Επιπλέον, η αιτιολογική σκέψη (3) της αποφάσεως διακανονισμού της διαφοράς αναφέρει σαφώς ότι η εν λόγω απόφαση στηρίζεται μόνο σε πραγματικά περιστατικά τα οποία δεν αμφισβητούνται από τους μετέχοντες στον διακανονισμό και ότι «δεν θεμελιώνει καμία ευθύνη των μερών που δεν προέβησαν σε διακανονισμό απορρέουσα από τυχόν συμμετοχή τους σε παράβαση του δικαίου του ανταγωνισμού της Ένωσης εν προκειμένω». Η ως άνω αιτιολογική σκέψη περιλαμβάνει επίσης υποσημείωση (υποσημείωση 4), στην οποία επισημαίνεται ότι η μνημονευόμενη στην ως άνω απόφαση συμπεριφορά «στην οποία εμπλέκονται τα μέρη που δεν προέβησαν σε διακανονισμό χρησιμοποιείται αποκλειστικά και μόνον προς θεμελίωση της ευθύνης των μετεχόντων στον διακανονισμό».

135. Βεβαίως, η ύπαρξη των ως άνω «δηλώσεων περί αποποίησης ευθύνης» δεν αρκεί για να αποκλειστεί η προβαλλόμενη από τις αναιρεσειούσες παράβαση, δεδομένου ότι, όπως προκύπτει από την απόφαση Rometon, η Επιτροπή θα έπρεπε να αποφύγει, σε απόφαση διακανονισμού της διαφοράς, να γνωστοποιήσει περισσότερες πληροφορίες από όσες είναι αναγκαίες για την ανάλυση της νομικής ευθύνης των επιχειρήσεων που δεν μετείχαν στην εν λόγω διαδικασία.

⁵⁹ Απόφαση της 2ας Φεβρουαρίου 2022, Scania κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-799/17, EU:T:2022:48, σκέψη 129).

⁶⁰ Βλ., κατ' αναλογία, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα M. Bobek στην υπόθεση Glencore Agriculture Hungary (C-189/18, EU:C:2019:462, σημεία 42 και 48).

⁶¹ Βλ., ιδίως, αιτιολογικές σκέψεις 1 και 2 της αποφάσεως διακανονισμού της διαφοράς.

Επιπλέον, η αιτιολογία των αποφάσεων διακανονισμού πρέπει να είναι διατυπώνεται κατά τρόπον ώστε να αποφεύγεται ενδεχόμενη πρόωρη κρίση σχετική με την ενοχή των μερών που δεν προέβησαν σε διακανονισμό, η οποία θα πρέπει να αποτελεί αντικείμενο χωριστών διαδικασιών.

136. Ως εκ τούτου, πρέπει να εξεταστεί η απόφαση διακανονισμού της διαφοράς στην υπό κρίση υπόθεση, στο σύνολό της, προκειμένου να εξακριβωθεί αν, παρά τα στοιχεία που μνημονεύονται στα σημεία 133 και 134 των παρουσών προτάσεων, οι περιεχόμενες σε αυτήν αναφορές στην HSBC μπορούν, εν τοις πράγμασι, να νοηθούν ως πρόωγη διαπίστωση της ενοχής της. Με άλλα λόγια, για να χρησιμοποιήσω τη διατύπωση που χρησιμοποίησαν οι αναιρεσείουσες στο δικόγραφο της αιτήσεώς τους, «αποκρυσταλλώνει» η απόφαση διακανονισμού της διαφοράς τη θέση της HSBC σε τέτοιο βαθμό ώστε να μη χωρεί πλέον «διόρθωση» του ζητήματος στο πλαίσιο της μεταγενέστερης διαδικασίας;

137. Συναφώς, οι αναιρεσείουσες επικρίνουν το γεγονός ότι, βάσει του ορισμού που έδωσε η Επιτροπή στην υποσημείωση 4 της αποφάσεως διακανονισμού της διαφοράς, ως «μέρη» νοούνται «όλες οι επιχειρήσεις που αποτελούν αντικείμενο της διαδικασίας», καταλαμβάνοντας, επομένως, και εκείνα τα οποία δεν προέβησαν σε συμβιβασμό. Εν συνεχεία, η Επιτροπή περιέγραψε τις επίμαχες πρακτικές (στο τμήμα 4 της αποφάσεως διακανονισμού της διαφοράς), επιρρίπτοντας τις αντίστοιχες ευθύνες στα «μέρη»⁶². Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή αναφέρθηκε και στις διμερείς επαφές μεταξύ της Barclays και, μεταξύ άλλων, της HSBC⁶³. Περαιτέρω, στο πλαίσιο της εκτιμήσεως του περιοριστικού χαρακτήρα των επίμαχων πρακτικών, η απόφαση διακανονισμού της διαφοράς αναφέρεται στις πρακτικές που περιγράφονται στο τμήμα 4 αυτής.

138. Εντούτοις, φρονώ ότι καμία από τις ως άνω αναφορές δεν είναι προβληματική, ούτε αυτοτελώς ούτε συνδυαστικά.

139. Κατ' αρχάς, οι περιεχόμενες στην απόφαση διακανονισμού της διαφοράς αναφορές στα μέρη που δεν προέβησαν σε διακανονισμό δεν είναι παρά ελάχιστες και δεν περιλαμβάνονται στο σκέλος της αποφάσεως που αφορά τη «νομική ανάλυση»⁶⁴. Αφετέρου, και κυρίως, όλες αυτές οι αναφορές έχουν περιγραφικό χαρακτήρα και δεν συνεπάγονται, ρητώς ή σιωπηρώς, εκτίμηση της νομικής κατάστασης της HSBC.

140. Βεβαίως, στο σκέλος της αποφάσεως διακανονισμού που αφορά τη «νομική ανάλυση», η Επιτροπή ενίοτε παραπέμπει στο περιγραφικό σκέλος της εν λόγω αποφάσεως, στο οποίο μνημονεύεται, είτε άμεσα είτε έμμεσα, η HSBC.

141. Ωστόσο, στο μέτρο που η συμπεριφορά των μετεχόντων στον διακανονισμό, η οποία αποτελεί το αντικείμενο της αποφάσεως διακανονισμού της διαφοράς, περιελάμβανε επαφές με τα μέρη τα οποία δεν προέβησαν σε διακανονισμό, και καθόσον οι εν λόγω επαφές έχουν κάποια σημασία για το περιεχόμενο της αποφάσεως εν γένει, δεν μπορεί να αναμένεται από την Επιτροπή να παραλείψει τις σχετικές πληροφορίες. Συναφώς, το συμφέρον της HSBC πρέπει να σταθμιστεί με την υποχρέωση της Επιτροπής να εκδώσει απόφαση κατά το δυνατόν πληρέστερη, με τη μεγαλύτερη δυνατή διαφάνεια και με επαρκή αιτιολογία, τόσο από πραγματικής όσο και από νομικής απόψεως. Επομένως, οι ως άνω αναφορές είναι «αντικειμενικώς αναγκαίες» για τη θεμελίωση της ευθύνης των μετεχόντων στον διακανονισμό, κατά την έννοια της απόφασης *Pometon*.

⁶² Αιτιολογική σκέψη 32.

⁶³ Αιτιολογική σκέψη 36.

⁶⁴ Αιτιολογικές σκέψεις 42 έως 109.

142. Ως εκ τούτου, φρονώ ότι η απόφαση διακανονισμού της διαφοράς δεν ενέχει ούτε λανθάνουσα ούτε παρεμπίπτουσα εκτίμηση της ευθύνης της HSBC. Ομοίως, η εν λόγω απόφαση δεν περιέχει κάποια μη αναγκαία ή περιττή αναφορά στην HSBC.

143. Η εξέταση της επίμαχης αποφάσεως επιβεβαιώνει το συμπέρασμά μου. Πράγματι, οι αναφορές στην απόφαση διακανονισμού της διαφοράς απαντούν –και πάλι– μόνο στα περιγραφικά τμήματα της επίμαχης αποφάσεως. Η νομική ανάλυση των επίμαχων συμπεριφορών, καθώς και η σχετική ευθύνη των μερών που δεν προέβησαν σε διακανονισμό στηρίζονται σε αυτοτελή ανάλυση η οποία δεν στηρίχθηκε επ’ ουδενί στις διαπιστώσεις που περιέχονται στην απόφαση διακανονισμού της διαφοράς. Η συνολική εκτίμηση πραγματοποιείται ex novo, υπό το πρίσμα των ισχυρισμών που προέβαλε και των αποδεικτικών στοιχείων που προσκόμισε ο αποδέκτης της επίμαχης αποφάσεως. Κατά συνέπεια, οι διαπιστώσεις της Επιτροπής αιτιολογούνται και τεκμηριώνονται αυτοτελώς.

144. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, δεν εντοπίζω κανένα πειστικό επιχείρημα που να με οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η ευθύνη των αναιρεσειουσών διαπιστώθηκε, de jure ή de facto, με την απόφαση διακανονισμού της διαφοράς, οπότε θα ήταν στην πράξη αδύνατον για την Επιτροπή να τροποποιήσει τις διαπιστώσεις της στη μεταγενέστερη απόφαση. Επομένως, το επιχείρημα των αναιρεσειουσών περί παραβιάσεως της αρχής του τεκμηρίου αθωότητας συνεπεία της εφαρμογής διεξαγόμενης κατά στάδια υβριδικής διαδικασίας πρέπει να απορριφθεί.

2. Οι δηλώσεις του Επιτρόπου

145. Κατά πάγια νομολογία, η αρχή του τεκμηρίου αθωότητας απαιτεί, πρωτίστως, τα μέλη του δικαστηρίου να μην είναι προκατειλημμένα ότι ο κατηγορούμενος έχει τελέσει την αξιόποινη πράξη για την οποία κατηγορείται· η δε εισαγγελική αρχή φέρει το βάρος αποδείξεως και οποιαδήποτε αμφιβολία ως προς το ζήτημα αυτό θα πρέπει να είναι υπέρ του κατηγορουμένου⁶⁵.

146. Περαιτέρω, κατά πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ, η αρχή του τεκμηρίου αθωότητας παραβιάζεται όταν οι δημόσιες αρχές εκφράζουν πρόωρα την άποψη ότι ο κατηγορούμενος για την τέλεση αξιόποινης πράξης είναι ένοχος, ενώ η ενοχή αυτού δεν έχει αποδειχτεί προηγουμένως σύμφωνα με τον νόμο. Τέτοιου είδους δηλώσεις ενδέχεται, στην πραγματικότητα, να δημιουργήσουν στο κοινό την εντύπωση της ενοχής του οικείου προσώπου, θίγοντας με τον τρόπο αυτό την υπόληψη και την αξιοπρέπειά του και υποσκάπτοντας τη νηφάλια και αμερόληπτη αξιολόγηση της υποθέσεως από τις αρμόδιες αρχές⁶⁶.

147. Οι εν λόγω δημόσιες αρχές περιλαμβάνουν όχι μόνον τους δικαστές, αλλά και άλλους δημόσιους λειτουργούς (όπως, επί παραδείγματι, τις αρχές ελέγχου και άλλους εκπροσώπους του κράτους)⁶⁷. Ωστόσο, οι δηλώσεις των εν λόγω αρχών υπόκεινται σε λιγότερο αυστηρό έλεγχο απ’ ό,τι οι δηλώσεις των δικαστικών αρχών⁶⁸.

⁶⁵ Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση του ΕΔΔΑ της 6ης Δεκεμβρίου 1988, Barberà, Messegué και Jabardo κατά Ισπανίας (CE:ECHR:1988:1206JUD001059083, § 77).

⁶⁶ Βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 24ης Απριλίου 2008, Ismoilov κ.λπ. κατά Ρωσίας (CE:ECHR:2008:0424JUD000294706, § 161 και εκεί μνημονεύομενη νομολογία).

⁶⁷ Βλ., για παράδειγμα, απόφαση του ΕΔΔΑ της 10ης Φεβρουαρίου 1995, Allenet de Ribemont κατά Γαλλίας (CE:ECHR:1995:0210JUD00151789, § 35).

⁶⁸ Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση του ΕΔΔΑ της 21ης Σεπτεμβρίου 2006, Pandy κατά Βελγίου (CE:ECHR:2006:0921JUD001358302, § 43).

148. Επιπλέον, το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι, λαμβανομένης υπόψη της ελευθερίας της έκφρασης – καθώς και των απαιτήσεων περί δημοσιότητας και διαφάνειας της δημόσιας διοίκησης⁶⁹, θα πρόσθετα– η αρχή του τεκμηρίου αθωότητας δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι εμποδίζει τις δημόσιες αρχές να ενημερώνουν το κοινό σχετικά με τις έρευνες που βρίσκονται εν εξελίξει. Τούτο ισχύει υπό την προϋπόθεση ότι οι αρχές προβαίνουν στην ως άνω ενημέρωση με την απαιτούμενη διακριτικότητα και εχεμύθεια⁷⁰.

149. Στη νομολογία γίνεται παγίως σαφής διάκριση μεταξύ, αφενός, των δηλώσεων κατά τις οποίες κάποιο πρόσωπο θεωρείται απλώς *ύποπτο* για την τέλεση εγκλήματος και, αφετέρου, σαφών ανακοινώσεων –ελλείψει αμετάκλητης καταδίκης– ότι κάποιο πρόσωπο διέπραξε πράγματι το επίμαχο αδίκημα. Οι πρώτες θεωρούνται γενικώς θεμιτές, ενώ οι δεύτερες παραβιάζουν την αρχή του τεκμηρίου αθωότητας⁷¹.

150. Ασφαλώς, η εκ μέρους των αρχών επιλογή των λέξεων κατά τη διατύπωση των δηλώσεων τους έχει καθοριστική σημασία συναφώς⁷². Ωστόσο, αυτό που έχει σημασία, ιδίως σε «οριακές» καταστάσεις, είναι η *πραγματική έννοια* των δηλώσεων των αρχών και όχι η διατύπωσή τους⁷³.

151. Υπό ορισμένες περιστάσεις, η χρήση ατυχούς διατυπώσεως, η οποία θα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο επικρίσεως, έχει κριθεί –από το ΕΔΔΑ– ως μη καθοριστικής σημασίας όσον αφορά περιπτώσεις εικαζόμενης προσβολής του τεκμηρίου αθωότητας⁷⁴. Συγκεκριμένα, κατά πάγια νομολογία, το ζήτημα αν η δήλωση δημόσιας αρχής αποτελεί παραβίαση της αρχής του τεκμηρίου αθωότητας πρέπει να απαντηθεί στο πλαίσιο των *ειδικών περιστάσεων* στις οποίες διατυπώθηκε η εν λόγω δήλωση⁷⁵.

152. Στο πλαίσιο αυτό, στοιχειοθετείται παραβίαση της αρχής του τεκμηρίου αθωότητας των αναιρεσιουσών λόγω των δηλώσεων του τότε Επιτρόπου κατά τα έτη 2012 και 2014;

153. Μολονότι αντιλαμβάνομαι τη λογική βάσει της οποίας προβάλλονται τα επιχειρήματα των αναιρεσιουσών, είμαι της γνώμης ότι ουδεμία τέτοια παραβίαση υπήρξε.

154. Προκαταρκτικώς, επισημαίνεται ότι ο τότε Επίτροπος ήταν μέλος διοικητικού οργάνου (της Επιτροπής) το οποίο ενεργούσε, εν προκειμένω, ως αρχή ελέγχου. Επομένως, το κριτήριο βάσει του οποίου θα πρέπει να εξεταστούν οι δηλώσεις του δεν είναι τόσο αυστηρό όσο θα ήταν αν ο Επίτροπος ανήκε στη δικαστική εξουσία.

155. Κατόπιν της ως άνω διευκρινίσεως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι εν λόγω δηλώσεις, λόγω της διατυπώσεως και του χρόνου εκφοράς τους, εντάσσονται στη «γκρι ζώνη» μεταξύ των δηλώσεων περί απλών υπονοιών και των πρόωρων δηλώσεων περί κατάφασης της ενοχής. Πάντως, λαμβανομένων υπόψη πλειόνων στοιχείων, κλίνω προς την άποψη ότι οι εν λόγω δηλώσεις είναι ατυχείς μεν, αλλά εν τέλει μάλλον «αμελητέες».

⁶⁹ Βλ., ιδίως, άρθρο 10, παράγραφος 3, και άρθρο 11, παράγραφος 2, ΣΕΕ.

⁷⁰ Βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 10ης Φεβρουαρίου 1995, *Alenet de Ribemont κατά Γαλλίας* (CE:ECHR:1995:0210JUD00151789, § 38).

⁷¹ Βλ., μεταξύ πολλών άλλων, απόφαση του ΕΔΔΑ της 12ης Νοεμβρίου 2015, *El Kaada κατά Γερμανίας* (CE:ECHR:2015:1112JUD000213010, § 54).

⁷² Βλ., για παράδειγμα, απόφαση του ΕΔΔΑ της 27ης Μαρτίου 2014, *Müller κατά Γερμανίας* (CE:ECHR:2014:0327JUD005496308, § 46).

⁷³ Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση του ΕΔΔΑ της 28ης Νοεμβρίου 2002, *Lavents κατά Λεττονίας* (CE:ECHR:2002:1128JUD005844200, § 126).

⁷⁴ Βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ της 27ης Φεβρουαρίου 2014, *Karaman κατά Γερμανίας* (CE:ECHR:2014:0227JUD001710310, § 63 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

⁷⁵ Βλ. αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 28ης Οκτωβρίου 2004, *Υ.Β. κ.λπ. κατά Τουρκίας* (CE:ECHR:2004:1028JUD004817399, § 44), και της 24ης Μαΐου 2011, *Κώνστας κατά Ελλάδος* (CE:ECHR:2011:0524JUD005346607, § 33).

156. Πρώτον, όσον αφορά το *περιεχόμενο* των επίμαχων δηλώσεων, είναι αληθές ότι πολλές από τις παρατηρήσεις που διατυπώθηκαν ήταν διφορούμενες και ότι ορισμένες εξ αυτών μπορούσαν να εκληφθούν από τμήμα του κοινού ως υπαινιγμός ότι (ορισμένες ή όλες) οι υποβαλλόμενες σε έλεγχο επιχειρήσεις ήταν πιθανόν να έχουν διαπράξει παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού της Ένωσης⁷⁶. Ωστόσο, δεν μπορεί κανείς να αμφισβητήσει ότι οι εν λόγω δηλώσεις υπήρξαν μάλλον αόριστες και γενικές και ουδέποτε έφτασαν μέχρι το σημείο να διακηρύσσουν την ενοχή των υποβαλλομένων σε έλεγχο επιχειρήσεων. Άλλωστε, η διατύπωση των ως άνω δηλώσεων δεν περιείχε υποτιμητικά ή δηκτικά σχόλια για τις υποβαλλόμενες σε έλεγχο επιχειρήσεις. Περαιτέρω, οι δηλώσεις αυτές δεν αναφέρθηκαν ειδικώς σε μία ή περισσότερες επιχειρήσεις, δεν περιείχαν οποιοδήποτε ειδικότερο στοιχείο ικανό να οδηγήσει στην ταυτοποίηση μίας ή περισσοτέρων συγκεκριμένων επιχειρήσεων και δεν δημοσιοποίησαν οποιαδήποτε εμπιστευτική πληροφορία ή επιχειρηματικό απόρρητο που θα μπορούσε να έχει βλάψει τις εν λόγω επιχειρήσεις.

157. Δεύτερον, όσον αφορά το *πλαίσιο* εντός του οποίου πραγματοποιήθηκαν οι επίμαχες δηλώσεις, ιδιαίτερη σημασία αποδίδω στο «πώς», το «γιατί» και το «πότε». Οι δηλώσεις αυτές έλαβαν χώρα, αντιστοίχως, i) στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, ii) ενώπιον της γαλλικής Γερουσίας και iii) κατά τη διάρκεια ειδικής συνεντεύξεως τύπου. Οι επίμαχες δηλώσεις είχαν ως σκοπό την *ενημέρωση* άλλων θεσμικών οργάνων (της Ένωσης ή εθνικών) και των οικονομικών φορέων στους οικείους τομείς σχετικά με την κατάσταση μιας εν εξελίξει έρευνας. Σε έναν κόσμο που ακόμη συνερχόταν από τα καταστροφικά αποτελέσματα της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2007-2008 (οι ρίζες της οποίας εντοπίζονται στη ριψοκίνδυνη συμπεριφορά διαφόρων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων παγκόσμιας εμβέλειας) και με την Ευρωπαϊκή Ένωση να διέρχεται περίοδο σημαντικής μεταρρυθμίσεως του τομέα χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, οι σχετικές πληροφορίες ήταν μείζονος ενδιαφέροντος για το κοινό. Επιπλέον, οι δηλώσεις πραγματοποιήθηκαν αφότου είχε ήδη δημοσιοποιηθεί το γεγονός της διεξαγωγής έρευνας στον τομέα των EIRD⁷⁷.

158. Τρίτον, όσον αφορά τις ενδεχόμενες *συνέπειες* των επίμαχων δηλώσεων, δεν δύναμαι να αντιληφθώ –ούτε, άλλωστε, επιχειρήσαν να το εξηγήσουν ενδελεχώς οι αναιρεσείουσες– πώς θα μπορούσαν οι δηλώσεις αυτές να θίξουν τη φήμη και την αξιοπρέπεια των αναιρεσειουσών ή να υποσκιάσουν τη νηφάλια και αμερόληπτη εκτίμηση της υπόθεσης εκ μέρους της Επιτροπής⁷⁸.

159. Ειδικότερα, οι αναιρεσείουσες δεν αμφισβητούν ότι, i) στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας, έτυχαν όλων των διαδικαστικών εγγυήσεων που προβλέπει η νομοθεσία της Ένωσης· ii) τόσο η απόφαση διακανονισμού της διαφοράς όσο και η επίμαχη απόφαση είναι πράξεις που έχουν εκδοθεί από την Επιτροπή (ήτοι από το Σώμα των Επιτρόπων) και όχι από τον αρμόδιο για την πολιτική ανταγωνισμού Επίτροπο· iii) κατά τον χρόνο έκδοσης της επίμαχης αποφάσεως, το πρόσωπο που είχε προβεί στις επίμαχες δηλώσεις δεν ήταν πλέον αρμόδιος για την πολιτική ανταγωνισμού Επίτροπος.

⁷⁶ Βλ. απόφαση της Διαμεσολαβήτριας, σ. 1 και 5.

⁷⁷ Βλ., για παράδειγμα, ανακοινωθέν τύπου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της 19ης Οκτωβρίου 2011, «Συμπράξεις: η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επιβεβαιώνει τη διεξαγωγή ερευνών σχετικά με εικαζόμενη σύμπραξη (καρτέλ) στον τομέα των παραγώγων επιτοκίου σε ευρώ» (MEMO/11/711).

⁷⁸ Επί του σημείου αυτού, βλ. επίσης απόφαση της Διαμεσολαβήτριας, σ. 4.

160. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, φρονώ ότι η φύση και η σοβαρότητα των επίμαχων δηλώσεων –οι οποίες θα μπορούσαν πράγματι να αποτελέσουν αντικείμενο επικρίσεως, όπως επισήμανε η Διαμεσολαβήτρια– δεν είναι τέτοια ώστε να μπορεί να θέσει υπό αμφισβήτηση τον βαθμό αμεροληψίας με τον οποίο η Επιτροπή διεξήγαγε τον έλεγχό της και εκτίμησε τη θέση τους στο πλαίσιο της *επίμαχης αποφάσεως*.

161. Εν πάση περιπτώσει, φρονώ ότι, ακόμη και αν το Δικαστήριο κρίνει ότι οι επίμαχες δηλώσεις οδήγησαν σε παραβίαση της αρχής του τεκμηρίου αθωότητας, οι αναιρεσείουσες δεν προσκόμισαν κανένα στοιχείο που να αποδεικνύει ότι οι δηλώσεις αυτές ενδέχεται να επηρέασαν το αποτέλεσμα της διαδικασίας.

162. Τέλος, θα περιοριστώ να προσθέσω ότι οι λοιποί ισχυρισμοί που προβάλλουν, στο πλαίσιο αυτό, οι αναιρεσείουσες όσον αφορά την προσβολή των δικαιωμάτων τους άμυνας δεν εγείρουν πρόσθετα ζητήματα σε σχέση με τα προαναφερθέντα. Επομένως, παρέλκει η χωριστή εξέταση των εν λόγω ισχυρισμών.

163. Ως εκ τούτου, οι ισχυρισμοί των αναιρεσειουσών σχετικά με τις παραβιάσεις της αρχής του τεκμηρίου αθωότητας, του δικαιώματος χρηστής διοικήσεως και του δικαιώματος άμυνας πρέπει, κατά την άποψή μου, να απορριφθούν.

B. Περιορισμός ως εκ του αντικειμένου

164. Κατ' ουσίαν, οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι, καθόσον περιόρισε την αβεβαιότητα των διαπραγματευτών ως προς το επίπεδο των μέσων τιμών στην αγορά, η επίμαχη ανταλλαγή πληροφοριών τούς παρέσχε τη δυνατότητα να καθορίσουν μικρότερη διαφορά μεταξύ των τιμών αγοράς και πώλησης, προς όφελος των πελατών, γεγονός το οποίο θα οδηγούσε σε αυξημένο ανταγωνισμό στην οικεία αγορά.

165. Φρονώ ότι ούτε το επιχείρημα αυτό είναι πειστικό. Η σχετική νομολογία είναι σχετικά σαφής και, ως εκ τούτου, θα περιορίσω την ανάλυσή μου σε ορισμένες σύντομες παρατηρήσεις.

166. Κατ' αρχάς, λαμβανομένου υπόψη του αποτελέσματός της, αμφιβάλλω αν η επίμαχη συμπεριφορά μπορεί να θεωρηθεί ως *ευνοϊκή για τον ανταγωνισμό*. Συναφώς, επισημαίνω ότι οι πληροφορίες σχετικά με τις μέσες τιμές είναι, τουλάχιστον όσον αφορά ορισμένα παράγωγα, γενικώς εμπιστευτικές και δεν είναι προσιτές στο κοινό. Η ίδια η HSBC και η JP Morgan επιβεβαίωσαν, κατά τη διάρκεια της έρευνας, την έλλειψη διαφάνειας στην αγορά των EIRD⁷⁹. Επιπλέον, και κυρίως, οι πληροφορίες σχετικά με τις μέσες τιμές έχουν ιδιαίτερη σημασία για τον καθορισμό των τιμών στον τομέα των EIRD. Ένας διαπραγματευτής ο οποίος γνωρίζει τις μέσες τιμές των ανταγωνιστών έχει αυξημένες δυνατότητες να προβεί σε ακριβέστερη πρόβλεψη των τελικών τιμών αγοράς ή πώλησης των εν λόγω ανταγωνιστών⁸⁰.

167. Αδυνατώ να αντιληφθώ ποια πτυχή της ως άνω συμπεριφοράς ευνοεί τον ανταγωνισμό. Η ανταλλαγή εμπιστευτικών πληροφοριών σχετικά με τις μέσες τιμές δεν παρείχε στις εν λόγω τράπεζες τη δυνατότητα –για να παραθέσω ορισμένα παραδείγματα ευνοϊκών για τον ανταγωνισμό αποτελεσμάτων– να προσφέρουν νέες ή βελτιωμένες υπηρεσίες, να εισέλθουν σε νέες αγορές, να ανοίξουν την αγορά σε νέους πελάτες ή, γενικότερα, να βελτιώσουν τη λειτουργία της αγοράς ή να διορθώσουν τις ανεπάρκειες της. Μέσω της ανταλλαγής των

⁷⁹ Βλ. αιτιολογικές σκέψεις (45) και (46) της επίμαχης αποφάσεως.

⁸⁰ Βλ., ιδίως, αιτιολογική σκέψη (34) της επίμαχης αποφάσεως.

επίμαχων πληροφοριών, ορισμένες τράπεζες ήσαν την αβεβαιότητα ως προς τη μελλοντική συμπεριφορά τους όσον αφορά τον καθορισμό των τιμών, προς όφελος των τραπεζών που μετείχαν στη συμπαιγνία, και εις βάρος εκείνων που δεν μετείχαν σε αυτήν⁸¹.

168. Εξάλλου, το γεγονός ότι οι εν λόγω τράπεζες μετακύλισαν ενδεχομένως ορισμένα πλεονεκτήματα στους πελάτες τους δεν αναιρεί τον αντίθετο προς τους κανόνες του ανταγωνισμού χαρακτήρα της επίμαχης συμπεριφοράς. Πράγματι, δεν αμφισβητείται ότι το δίκαιο του ανταγωνισμού της Ένωσης αποσκοπεί στην προστασία όχι μόνον των άμεσων συμφερόντων των καταναλωτών, αλλά και της διαρθρώσεως της αγοράς⁸². Τούτο συνεπάγεται ότι, όταν πληρούνται οι σχετικές προϋποθέσεις του άρθρου 101 και/ή του άρθρου 102 ΣΛΕΕ, συμπεριφορά δυνάμενη να επηρεάσει επίσης το κίνητρο και την ικανότητα διαφόρων (εξίσου αποτελεσματικών) ανταγωνιστών να ανταγωνίζονται στην αγορά μπορεί να θεωρηθεί αντίθετη προς τους κανόνες του ανταγωνισμού.

169. Κατά συνέπεια, προκειμένου να διαπιστωθεί ότι συγκεκριμένη συμπεριφορά έχει αντικείμενο αντίθετο προς τους κανόνες του ανταγωνισμού, δεν υφίσταται ανάγκη ευθέως και άμεσου δεσμού μεταξύ της εν λόγω συμπεριφοράς και της αυξήσεως των τιμών καταναλωτή⁸³. Ακόμη και μια συμπεριφορά ικανή να προκαλέσει κάποια μείωση της τιμής των οικείων προϊόντων ή υπηρεσιών μπορεί, υπό ορισμένες περιστάσεις, να θεωρηθεί ως εγγενώς αντίθετη προς τον ανταγωνισμό⁸⁴.

170. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, φρονώ ότι πρέπει να απορριφθεί ο λόγος αναιρέσεως με τον οποίο προβάλλεται ευνοϊκός προς τον ανταγωνισμό χαρακτήρας της ανταλλαγής πληροφοριών σχετικά με τις μέσες τιμές, ο οποίος θα απέκλειε τον χαρακτηρισμό της ως παραβάσεως του άρθρου 101 ΣΛΕΕ ως εκ του αντικειμένου.

VII. Επί των δικαστικών εξόδων

171. Κατά το άρθρο 138, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, το οποίο εφαρμόζεται στην αναιρετική διαδικασία δυνάμει του άρθρου 184, παράγραφος 1, του εν λόγω Κανονισμού, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα εφόσον υπάρχει σχετικό αίτημα του νικήσαντος διαδίκου.

172. Δεδομένου ότι η Επιτροπή ζήτησε την καταδίκη των αναιρεσειουσών και οι τελευταίες ηττήθηκαν, πρέπει, κατ' αρχήν, να καταδικαστούν στα δικαστικά έξοδα της παρούσας αναιρετικής διαδικασίας. Εντούτοις, δεδομένου ότι οι αναιρεσεύουσες πρόεβαλαν επιτυχώς διάφορα νομικά σφάλματα, που περιλαμβάνονται στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, φρονώ ότι, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 138, παράγραφος 3, του Κανονισμού Διαδικασίας, είναι εύλογο να καταδικαστούν οι αναιρεσεύουσες και η Επιτροπή στα αντίστοιχα δικαστικά τους έξοδα όσον αφορά την παρούσα αναιρετική διαδικασία.

⁸¹ Πρβλ. σκέψη 132 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η οποία επαναλαμβάνει, κατ' ουσίαν, την αιτιολογική σκέψη (395) της επίμαχης αποφάσεως.

⁸² Βλ., για παράδειγμα, απόφαση της 19ης Μαρτίου 2015, Dole Food και Dole Fresh Fruit Europe κατά Επιτροπής (C-286/13 P, EU:C:2015:184, σκέψη 125 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

⁸³ Βλ. απόφαση της 19ης Μαρτίου 2015, Dole Food και Dole Fresh Fruit Europe κατά Επιτροπής (C-286/13 P, EU:C:2015:184, σκέψεις 123 έως 125 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

⁸⁴ Απόφαση της 30ής Ιανουαρίου 2020, Generics (UK) κ.λπ. (C-307/18, EU:C:2020:52, σκέψεις 109 και 110).

173. Εν προκειμένω, δικαιολογείται επίσης η εφαρμογή του άρθρου 140, παράγραφος 3, του Κανονισμού Διαδικασίας, το οποίο έχει εφαρμογή στην αναιρετική διαδικασία δυνάμει του άρθρου 184, παράγραφος 1, του εν λόγω Κανονισμού, δυνάμει του οποίου το Δικαστήριο μπορεί να αποφασίσει ότι οι ιδιώτες που παρενέβησαν κατ' αναίρεση φέρουν τα δικαστικά τους έξοδα.

174. Τέλος, δεν βλέπω κανένα λόγο μεταρρυθμίσεως της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου όσον αφορά τα έξοδα της πρωτοβάθμιας διαδικασίας.

VIII. Πρόταση

175. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, προτείνω στο Δικαστήριο να αποφανθεί ως εξής:

- να απορρίψει τις αιτήσεις αναίρέσεως·
- να καταδικάσει την HSBC Holdings plc, την HSBC Bank plc, την HSBC Continental Europe (πρώην HSBC France) και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στα αντίστοιχα δικαστικά έξοδά τους στο πλαίσιο της παρούσας αναιρετικής διαδικασίας·
- να καταδικάσει τις Crédit Agricole SA και Crédit Agricole Corporate and Investment Bank καθώς και τις JP Morgan Chase & Co., JP Morgan Chase Bank National Association και JP Morgan Services LLP στα αντίστοιχα δικαστικά έξοδά τους στο πλαίσιο της παρούσας αναιρετικής διαδικασίας.